

Жас өркен Қостанай

4 (89) шілде-тамыз 2017 жыл

МЕНШІК ИЕСІ:

Ахмет Байтұрсынов
атындағы
Қостанай мемлекеттік
университеті.
Ректор Хұсаин ВАЛИЕВ

АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫ:

Төраға
Кенжеғали САҒАДИЕВ
Дикан ҚАМЗАБЕК
Хұсаин ВАЛИЕВ
Алмас ӘБСАДЫҚ
Гүлнар БЕРКЕНОВА

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Бас редактор
Ақылбек ШАЯХМЕТ
8(705) 650-65-51
шығарушы редактор
Қымбат ДОСЖАНОВА
8(702) 514-14-03
менеджер-дизайнер
Айтолқын ҚАПАН

Журнал ҚР Мәдениет,
ақпарат және
қоғамдық келісім
министрлігінде
2002 жылы
18 қарашада тіркеліп,
№3386-Ж куәлігі берілген.
Екі айда бір рет шығады.
Редакцияға келіп түскен
хаттар әдеби өңделеді,
қысқартылады,
ойы сақталып түзетіледі.
Көлемі үш компьютерлік
беттен асқан материалдар
қабылданбайды.

Бәрекелді!

Жаңа міндет – жаңа белес

Ахмет Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университетінің журналистика және коммуникациялық менеджмент кафедрасы ұзақ жылдан бері журналист мамандарын даярлап келеді. Кафедра түлектерінің алды республикалық беделді телеарналар мен газет-журналдарда жауапты қызметтерді атқаруда. Облыстық БАҚ-та еңбек етіп жүрген тілшілердің дені Ахаң атындағы оқу орнын бітірген. Аталмыш кафедра алдағы жаңа оқу жылында журналистика мамандығы бойынша PhD докторанттарды дайындауды бастайды.

Кафедра жиырма жылдан астам уақыттан бері журналистика мамандығы бойынша бакалаврларды оқытып келеді. Биыл магистранттардың алтыншы толқыны түлеп ұшты. Білікті кадр даярлаудың келесі сатысы докторантура болса керек. Ендеше, кафедраның бағындырғалы отырған жаңа белесі әбден зерттелген, пісіп-жетілген ойдың негізінде жасалған қадам деп түсінеміз.

Кафедра ҚР білім және ғылым министрлігінің лицензиясын алу үшін асқан жауапкершілікпен еңбек етті. Осы мақсатта құжаттарды өзірлеуге бір жылға жуық уақыт кеткен. Министрлік құжаттарды қабылдап, ұсынысты мақұлдау кезінде оқу орнының шетелдік оқымыстыларды университетке дәріс оқуға шақыру, халықаралық әріптестік орнату мүмкіндігін ескереді екен. Шетелмен байланыс орнатуда журналистика және коммуникациялық менеджмент кафедрасының тәжірибесі бар. Мысалға, биыл Мәскеудегі Экономика Жоғары мектебінің профессоры Иосиф Дзялошинский Ахаң атындағы университетке келген еді. Шетелдік маман журналистикадағы заманауи талаптар, жаңа медианың бет алысы туралы мол мағлұмат берген болатын. Кафедраның оқытушылары да докторанттарға дәріс оқуға сақадай сай дайын. Бұл жұмыстарға Астана қаласындағы ЕҰУ-да докторантура бойынша білім алып жатқан ҚМУ-дың төл мамандары Мәдина Болатова мен Амангелді Шөрентаев та жұмылдырылмақ.

Дамудың даңғыл жолына түскен кафедраның бұл қадамына сәттілік тілейміз.

Қайта оралған рух

Ел арасында қолмерген атанып кеткен Кейкі батыр бас сүйегінің елге жеткізілуі ұлттық рухымызды оятып, жігерімізді жани түскені анық. Бүгінде 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс батырының бас сүйегін денесімен қоса арулап қою мәселесіне мемлекеттік деңгейде мән берілуде. Жауапты жұмысты жоғарыдағы билік басшылары өз бақылауларына алып, облыс, аудан әкімдері де асқан жауапкершілікпен атқаруда. Көтеріліс батырларының рухына тағзым етіп, туған өлкенің тарихымен танысып, жер-судың атын хатқа түсіру мақсатында гуманитарлық ғылымдар саласының мамандарынан құрылған «Ұлы Дала тұлғалары: «Ер Кейкі елінде» экспедициясы Торғай өлкесіне аттанбақшы. Қостанайдың түбінен жасақталған экспедицияның алға қойған мақсаты туралы Ахмет Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университетінің оқу және тәрбие жұмыстары жөніндегі проректоры, филология ғылымдарының докторы, профессор Алмасбек Әбсадықовтан естіп білдік.

Батпаққара - рухы биік ерлердің өлкесі

-Алмасбек Ахметұлы, алдымен жол сапардың жоспарымен таныстырып өтсеңіз.

-Елбасы Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында көрсетілген міндеттемелерді жүзеге асыруға қазақ зиялыларынан, интеллигенциясынан, жоғары оқу орындарының ғалымдарынан еліміз көп үміт күтетіндігі белгілі. Сондықтан біз, өлкетанушылар, қазақ тарихын зерттеп жүрген ғалымдар Кейкі бас сүйегінің елге оралуына байланысты атқарылатын істерден сырт қалып жатқан жоқпыз. Мысалға, біздер, Қостанай мемлекеттік университетінің гуманитарлық ғылымдар саласының мамандары шілде айында «Ұлы Дала тұлғалары: "Ер Кейкі елінде" деген атаумен Кейкі батырдың еліне, Амангелді батыр сарбаздарының жүріп өткен, тұлпарларының тұяғы тиген жерлерге ғылыми-ағартушылық сипаттағы далалық экспедиция жасауға аттанамыз. Экспедицияның құрамында университеттің ғалымдары, осы оқу орнында білім алып жатқан магистранттар, қоғам белсенділері болады. Бұған Қостанай облыстық ішкі саясат басқармасы қолдау көрсетіп отыр.

Экспедицияның мақсаты – батыр рухына тағзым ету, жергілікті жердің тұрғындарымен кездесу, Ұлт-азаттық көтерілісінің тарихымен жете танысу, Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының мән-маңызы жайлы кеңірек әңгіме қозғап, түсіндіру жұмыстарын жүргізу. Осы іс-шара арқылы туған жердің тарихына, туған елдің қасиетіне терең бойлап, жастардың патриоттық сезімін ояту көзделіп отыр. Осылайша, еліміздің тәуелсіздігін нығайтуға, «Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясын нығайтуға үлес қосқымыз келеді. Экспедицияның нәтижесінде ғылыми-

танымдық бағыттағы фильм, фотоальбом жасау жоспарланып отыр.

-Ұлт-азаттық көтерілісінің 100 жылдығына орай былтыр да экспедициялық топтың Торғай өлкесіне барғаны белгілі.

-Иә, былтыр көтерілістің 100 жылдығына орай Торғай өлкесіне бірнеше экспедиция жасалды. Олардың бәрі Астанадан бастау алды. Белгілі ғалымдар, қоғам белсенділері өз күштерімен, бастамаларымен барып келді. Сондай экспедицияның құрамында қостанайлық белгілі журналист Абылай Маудановтың болғанын да көпшілік білсе керек. Ал «Ұлы Дала тұлғалары: "Ер Кейкі елінде" экспедициясы Қостанай облысының түбінен жасақталып отырған тұңғыш ғылыми экспедиция болмақ. Жол сапарды төрт-бес күнге жоспарлап отырмыз. Мақсат – Кейкінің жүріп өткен жерлерін аралаумен қатар, сол жерлерде айтылатын аңыз-әңгімелерді, Кейкі туралы деректерді жинақтап, мүмкіндігінше баспа бетіне жариялауға тырысамыз.

Дерек-дәйек жинау ісіне студенттерді де тартқан болатынбыз. Жазғы демалыстың алдында студенттер әсіресе, гуманитарлық мамандықты игеріп жатқан шәкірттеріміз оқу практикасына шықты. Олар көбінесе өздерінің туған жерлеріне барады. Практика шеңберінде студенттерге әсіресе, Торғай өңірінен келіп оқып жатқан балаларға өздерінің туған жерлерінде Ұлт-азаттық көтерілісінің батырлары туралы деректер жинақтауға қосымша тапсырма бердік. Сол жердің тарихы, белгілі тұлғалары, елді-мекендердің тарихи атаулары, қазақтың басынан өткен ашаршылық нәубеті туралы мәлімет жинау тапсырмасы жүктелді. Бұл орайда ашаршылық тақырыбын қатты атап өту керек. Мен «Асыра сілтеу болмасын, аша тұяқ қалмасын» деп ұрандатқан Голощекиннің саясатын Кейкі мен Амангелдінің басынан өткерген оқиғамен сабақтастырамын. Себебі, тарихта қалған екі оқиға да ұлтымызды қырғынға ұшыратуды көздеді. Бұл – бір, деңіз. Екіншіден, 1932 жылы тағдырдың төперішін көріп, ашаршылықтың зардабын тартқан тағы да Торғай өлкесі екені тарихтан белгілі. Соның ішінде Батпаққара даласы халқының қатты ашыққаны туралы әңгімелер ел аузында. Ашаршылық туралы небір сұмдық әңгімелерді Қызылордада тұрған нағашы әжем Кашиманың өз аузынан бірнеше рет естігенім бар. Әжем Арқадан арып-ашып келген топтың ішінде ең аянышты халдегісі осы Батпаққарадан келген кісілер дейтін. Олар адам етін жеуге дейін дайын болған.

Кеңес үкіметі ашаршылықты қолдан жасағаны күмәнсіз. Батпаққара – өңірі рухы биік ерлердің өлкесі еді. Солақай саясаттың көздегені Амангелді, Кейкі сынды батырлардың сағын сындыру. Сол рухы биік елдің рухын сындыру үшін ең күшті саясатты қолданды. Соның салдарынан жұрт

арып-ашып, азып-тозып кетті. Рухы сынған елдің бөлі де сынады. Бөлі сынған ел көшке еріп жүре алмайды. Меніңше, осы мәселе кеңес үкіметінің қаперінде болған. Ұжымдастыруды аса қатты қарқынмен жүзеге асыру арқылы ұлы нәубетке алып келді. Ендеше, тарихтың төрінен ойып тұрып орын алған осынау екі оқиғаны бір-бірімен неге сабақтастырмасқа?!

Рухы биік елдің тәуелсіздігі де мәңгі
- **Кейкі батырдың бас сүйегінің елге жеткізілуі**

ұйықтап жатқан рухымызды оятқандай болды деп жүрміз. Сіздің көзқарасыңыз қандай?

- Кейкінің бас сүйегінің елге жеткізілгені туралы жаңалық ел ішіне тез тарап кетті. Ақжолтай хабардан соң қолмерген Кейкінің бас сүйегі мен денесін қоса арулап жерлеуге қатысты жұмыстар басталды. Кейкінің туған жерінде ауқымды шаралардың жасалып жатқанынан хабардармыз. Бұл туралы күн сайын газет-журналдардан оқып, телеарналардан көріп жүрміз.

Кейкінің бас сүйегінің елге оралуы – ұлттық рухтың оралуы деп санаймын. Себебі, елі үшін, елінің тәуелсіздігі, халқының азаттығы үшін бастаған ерлердің рухын дәріптеу, солардың рухына тағзым ету – біздің болашақтағы «Мәңгілік ел» боламыз деп ұмытылып жатқан жалпыұлттық идеямызды орнықтыра түседі. Рухы биік ел ғана үлкен жетістіктерге жетіп, өзінің тәуелсіздігін мәңгі ете алады. Сондықтан мен Кейкіні елімізге оралып жатқан қазақтың рухы деп санаймын.

-Осы орайда кезінде Кейкі неге Амангелді секілді дәріптелмеді деген ой қылаң береді...

- Жалпы, қазақ даласы Ресейге қосылғаннан кейін көптеген ұлт-азаттық көтерілістер болды. Соның ең үлкені XIX ғасырда – Кенесары Қасымұлы бастаған көтеріліс болса, XX ғасырдың басында үлкен бір көтеріліс осы – 1916 жылғы Ұлт-азаттық көтеріліс еді. Бұл қырғыз, өзбек жерлерінде, қазақ даласында да орын алды. Қазақстандағы көтерілістің ең үлкен ошақтары Торғай даласы мен Жетісу жері. Торғай даласындағы көтерілістің көсемі, басшысы Амангелді Иманов, Әліби Жанкелдин. Жетісуда – Б.Әшекеев деген кісі. Большевиктер Амангелдінің патшаға қарсы көтерілісін идеологиялық тұрғыдан көтерді. Олар «Біз де патшаға қарсымыз, Амангелді де патшаға қарсы» деген ұранды ұстанды. Демек, бұдан соң Амангелді большевиктердің досы болып шығады.

Олар Амангелдіге қолдау көрсетті. Ақыр соңында Амангелді батыр алашордашылардың қолынан қаза тапты немесе сол қақтығыстан қайтыс болды деген түсінікке алып келді.

Амангелді қайтыс болғаннан кейін Кейкінің тағдырында да өзгерістер болды. Ол мәселені былай түсіндіруге болады. Кейкі – халқының азаттығы үшін Амангелді сарбаздарына қосылған тұлға. Ол большевиктік идеологияны жамылып отырған кеңес үкіметтің саясатына көңілі толмады. Кейкінің елінің азаттығы үшін ұстанған ұстанымы мен кеңес үкіметінің ұстанымы бір-бірімен сәйкес келмеді. Сондықтан Кейкі қудалауға ұшырады. Кейкіні «қарақшы», «банды» деп айыптады. Ақыры, Кейкінің кеңес үкіметінің тарапынан жазаға ұшырауына әкеліп соқты.

Кейкі – елінің азаттығын аңсаған, тәуелсіздігін тілеген тұлға. Кейкінің ерлігі бүкіл Қазақстанға жайыла қойған жоқ. Жергілікті түрде ғана Торғай өңіріне тарады. Оның бейнесі туып өскен өңірінде үлкен аңызға айналды. Халық тарапынан үлкен қолпаштауға, қолдауға ие болды. Кеңес үкіметі Кейкіні қолдамаса да қарапайым халық, Торғай өңірінің жұрты оны батыр тұтты, ер тұлға ретінде бағалады. Азаттық үшін құрбан болған батырларымызды дәріптеу Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламасындағы көкейкесті мәселелермен сабақтасып, үндесіп жатқан мәселе. Ұлттың қодын жаңғырту дегеніміз осындай істерден бастау алады деп ойлаймын.

-Кейкінің есіміне қатысты пікіріңіз?

-Кейкінің шын аты – Нұрмағамбет. Жұрт Кейкі деп атап кеткен. Есімінің бұлай аталуына қатысты екі түрлі нұсқа бар. Біреуі, батыр бабамыз жас кезінен аңшылық құрып, киік сияқты елден жырақ жүрген. Содан Кейкі деп аталып кеткен. Екінші нұсқасы, оның мұрны таңқы болған кісі. Қазақтар таңқы мұрынды кісіні кейкііп жүр дейді. Екінші нұсқаға сәйкес, мұрнының таңқы болуына орай Кейкі деп атаған деп есептейді. Меніңше осы, екінші нұсқа біршама шындыққа жақын сияқты. Өйткені, қазақта кісіге лақап есім қойған кезде оның дене бітіміндегі, сыртқы пошымындағы ерекшеліктеріне қарайды. Мысалға, Ақсақ Темір, Соқыр Есжан деген сияқты. Менің, филолог ғалым ретінде және халықтың фольклорын зерттеп жүрген ғалым ретінде пайымдауымша, Кейкінің лақап есімі оның сыртқы бейнесіне қарай қойылса керек.

Кейкі мен Амангелді сияқты рухы мықты бабаларымыздың ерлігін жас ұрпаққа барынша дәріптеу аға буынның міндеті деп білемін. Осындай ұлы мақсатты алға қойып, үлкен іске білек сыбана кіріскен экспедиция Торғай даласының қойнауында бүгіп жатқан талай таңғажайыптармен танысады деген ойдамын. Экспедицияның қорытындысында танымдық фильм, фотоальбом шығарылып, ғылыми мақалалар жарияланады.

Қымбат ДОСЖАНОВА.

Уақытпен үндескен мамандық

Бабалардың армандап кеткен бақытты елі, көпшілік қызыға қарайтын – Қазақ елі – біздің мекеніміз. Тәуелсіз еліміз ширек ғасыр ішінде дағдарысқа қарсы тұра білді, тұрақты даму жолына түсіп, биік белестерді бағындырды.

Ахмет Байтұрсынов атындағы құтты мекенде жоғары білім аламыз деп талпынған білім алушылардың армандарын орындау үшін жағдайдың барлығы да жасалған.

Гуманитарлық-әлеуметтік факультетінде әртүрлі мамандыққа дайындайтын кафедралар бар: психология және педагогика, шет тілдер, шетел филологиясы, практикалық лингвистика, журналистика және коммуникациялық менеджмент, тіл және әдебиет теориясы. Осы факультетте біздің тіл және әдебиет теориясы кафедрасы тіл мамандарын дайындап шығарады.

Тіл мамандары қоғамның барлық салаларында қызмет атқарады. Біздің тіл және әдебиет теориясы кафедрасы тіл мамандарын даярлаудың сыртында, еліміз әр ұлттың өкілдерінен құралғандықтан, кез келген тіл өзге тілмен қарым-қатынасқа түскенде өсіп, онан сайын өркен жаятыны ескерілгендіктен, аудармашы мамандарды да тәрбиелейді.

Қазақ барда қазақ тілі, әдебиеті мен мәдениеті бар. Қазақ тілі мен әдебиетін мамандық ретінде әлеуметтік рухани өміріміздің маңызды құндылықтарының негізі ретінде бағалай отырып, қоғамға ауадай қажет

мәдениет қызметкерлерін даярлау да тілші мамандар құзырында.

Осы орайда университетіміздің абыройын асырып, әдеби-мәдени іс шаралардың көрігін қыздырып жүрген 5B020500-филология мамандығында білім алушы студенттерді тілге тиек етпеске болмайды. 3-курс студенті Қасым Нұрсұлтан жастар арасындағы республикалық айтыстарға қатысып жүлделі орындар алып жүр. 2-курс студенті Жұмекенов Нұрислам Көкшетау қаласында ораторлар форумы аясында өткен республикалық турнирден 1-орын алды. Астана қаласында Сәкен Сейфулин атындағы ҚазАТУ оқу орнында «Мәңгілік ел – Мәңгілік тарих» атты республикалық турнирде үшінші орын алды. Ақтөбе қаласында өткен «Алаш идеясы және Ұлы дала елінің мұрасы» атты республикалық турнирдің 1-орын иегері және үздік спикері атанды.

3-курс студенті Ақылбекова Алмагүл «Нұр Отан» партиясы Қостанай облыстың филиалы ұйымдастырған пікірсайысынан 1-орын алды. Осындай болашағынан зор үміт күттіретін талапты студенттерге жол сілтеп бағыт-бағдар беруден эдвайзерлері де жалыққан емес.

Оның сыртында осы саланы яғни, белгілі бір ғылыми тақырыпты түбегейлі зерттеймін деп талпынушылардың тілегі ескеріліп, тіл және әдебиет теориясы кафедрасы жанынан 6D020500-филология мамандығы бойынша докторантура ашылды.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылдың 12 сәуірінде «Егеменді Қазақстан» республикалық газетінде жарияланған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «2025 жылдан бастап латын әліпбиіне көшуге кірісуіміз керектігін» мәлімдеген. Латын тіліне көшудің терең логикасына тоқталған. Қазіргі заманғы технологиялық ортаның, коммуникацияның, ХХІ ғасырдағы ғылыми және білім беру процесінің ерекшеліктерін атап өткен елбасының бұл пікірлерін кафедраның ғалымдары, оқытушылары толығымен қолдады.

Тілдік семья – үндіевропа жазуы латын тілінен алынған. Латын тілі – медициналық терминдердің ғылыми негіздері. Алғашқы кітаптардың 70 % латын тілінде шыққан. Латын тілінің ғылымда үлкен рөлі бар. Қазіргі заманауи тілдердің негізі – латын тілінен бастау алады. Латын тілі – көне тіл, оның негізінде тұтас өркениет пайда болған. Осыған орай, болашақта, кафедрада білім беру бағдарламасына «Салыстырмалы тіл білімі»: «Ежелгі тілдер» траекториясын енгізу қарастырылуда. Елбасымыз айтқан келешек жастардың жаңа әліпбиге көшуге нақты қадам ретінде жоғарыда айтылған траекторияға енетін пәндердің яғни, латын тілі негіздері, ежелгі түркі тілдерінің бағдарламаларының, силлабустарының оқу әдістемелік кешендерін дайындамақшымыз.

А.Байтұрсынов атындағы ҚМУ көптеген елдердің жоғары оқу орындарымен серіктес университет болып табылады. 2016-2017 оқу жылында универ-

ситеттер арасында 80 келісімшартқа қол қойылды. Соның халықаралық ынтымақтастық шеңберінде Чехия, Болгария, Польша, Ресей, Швейцария, Италия, Испания, Франция, Жапония, Оңтүстік Корея, Қытай, Түркия және т.б. елдер университеттерімен, білім беру орталықтарымен бағдарлама алмасу бойынша студенттер, магистранттар, оқытушылар алмасып, оларды жыл сайын тағылымдамадан өткізіп тұру ісі жолға қойылған.

Соның 10 келісімшарты бойынша 6М020500-филология мамандығында білім алушы магистранттар жыл сайын өздері қалаған шетел жоғары оқу орындарында ғылыми-зерттеу тағылымдамаларынан өтеді.

Атап айтқанда, «6М020500» – Филология мамандығында білім алушы магистранттар Корчевица Александр Польшада, Токмурзина Айымбота, Матершева Анна Чехияда академиялық икемділік шеңберінде өздерінің магистратурадағы білімдерін еуропалық үлгіге сай жалғастырып, білім қорларын толықтырып оралды. Алыс-жақын шет елдердегі жоғары оқу орындарында, магистратурада, докторантурада білім қорын толықтырулар бәсекеге қабілетті маман дайындауда тиімділігі зор мүмкіндік.

Тіл және әдебиет теориясы кафедрасы жыл сайын тіл мамандары түлектерін ұшыратындықтан, бекітілген тақырып бойынша дипломдық, магистрлік диссертациялар жазу, мақалалар жариялау, монографиялар жазу, ғылыми-тәжірибелік конференциялар, семинарлар, семинар-тренингтер сияқты іс-шараларды үздіксіз өткізіп жатады. Сонымен шектелмей қоғамдық өндіріске инновация енгізетін, әлемдік оқытуға белсенді интеграция жүргізетін жоғары білікті мамандар дайындайды.

Осындай іс-шараларға Мәскеу мемлекеттік университетінен келген филология ғылымдарының докторлары Миненгулов, Қараболатовалардан тыңдаған дәрістеріміз де өз іс-тәжірибелерімізге жақсы ықпалын тигізді.

Біздің университет ғылыми ізденістер жүргізе алатын іргелі ғылым ордасы ретінде де, оқытудың қазіргі заманғы әдіс-тәсілдері мен озық білім беру мекемесі ретінде де мойындалды. Бұл университетке үлкен жауапкершілік жүктейді. Білім алуға деген, тіл үйренуге деген құштарлықтың артуы ұлттық бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыратыны сөзсіз.

Гуманитарлық-әлеуметтік факультеттің филология мамандығын аяқтаған түлектер еңбек нарығында жоғары сұранысқа ие. Оны жыл сайын осы мамандықты аяқтаған студенттердің 100%-ының жұмысқа орналасатындығымен дәлелдеуге болады.

Жоғары білім алуға талпынған әр түлек оқу орнын таңдар кезде абдырап қалары белгілі. Ата-аналар балаларының білім алып қана қоймай, өз мамандығына дағдыланып, белгілі бір құзыреттілікке ие мықты маман болғанын қалайды. Болашаққа нық басып, сенімді болу үшін жоғары оқу орнын, мамандықты таңдауда түлектерге дұрыс шешім қабылдау қажет. Болашақ түлектер дұрыс таңдау жасауда қателеспесе екен дейміз.

Айжамал ҚАЙЫПБАЕВА,
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай
Мемлекеттік университетінің
гуманитарлық-әлеуметтік факультетінің
тіл және әдебиет теориясы кафедрасының
доценті ф.ғ.к.

Қызыққа толы бірінші курс

Балалық шағымызда тезірек есейіп, бой жетсек деп армандайтынбыз. Сол арманның етегінен ұстап мен де, міне студент атандым. Асыға күткен студенттік шақтар көз ілеспес жылдамдықпен зулап өтіп жатыр. Кеше ғана мектеп бітірген түлек едім. Мінекей, Ахмет Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университетінің 1-курсын тамамдап қалыппын. Балалық бал даурен шағымда мен үшін журналистика мамандығы бағынбайтын белес сияқты көрінетін. Көгілдір экраннан сөзге шешен тілшілерді көріп, тамсана тыңдайтынмын. Мектеп қабырғасында жүріп көптеген поэзия кештеріне қатысып, шығарма, эссе жазуға белсене ат салысатынмын. Ең сүйікті пәндерім де қазақ тілі мен әдебиет еді. Мектепті бітіріп, мамандықты таңдауға келгенде ойланбастан бірден арманымдағы журналистикаға жол тарттым. Журналистика мамандығын таңдаған себебім теледидардан көрініп немесе газет беттеріне атымды шығару емес, халықтың жанашыры болып, оларды жаңалықтармен қамтамасыз ету. Арманым айналған мамандықтың иесі атану үшін жоғары оқу орнының базасында өткен шығармашылық емтихандардан сүрінбей өтіп, еліміздегі ең беделді университетінің студенті атандым. Асыға күткен оқу жылы қызықты басталып, қарбаласқа толы болды. Менің қиялымдағы студенттік өмір мүлдем өзгеше болып шықты. Ал-

дымен балалармен, университетпен танысып, кейін бірден сабаққа кірістік. Ең қызықты сәттер осыдан басталды. Мектептегідей емес, университеттегі сабақтар сенен көп ізденісті талап етеді екен. Ең бастысы өз мамандығың бойынша дәрістер тыңдап, тәжірибелік тапсырмалар орындайсың. Студенттік кезеңнің алғашқы бір жылында көптеген мәліметтерді жадыма тоқып, тәжірибе жинақтадым.

Ең қызықты сәттер мақала жазудан басталды. Мектеп қабырғасында жазып жүрген шығармаларымыз бен мақаланың арасы жер мен көктей. Әрине, мен үшін мақала жазу оңайға соқпады. Оқытушылардың қолдауымен тек қана мақала жазып қоймай, камераның қыр-сырын меңгеріп, монтаж бен сюжет жасауды үйрендік. Мұнымен шектеліп қоймай сұхбат алуға дағдыланып, теориялық білімімізді тәжірибелік тұрғыдан сынадық.

Мен журналистика мамандығына оқуға түскеніме өкінбеймін. Әрбір мамандықтың қиындығы мен соқпақтары болады емес пе?! Сондықтан қиындыққа мойымай, алда тұрған сынақтардан сүрінбей өтіп, биік белестерді бағындыруға тырысамын.

Әзиза ӘНУАРҚЫЗЫ,
ГӘФ журналистика мамандығының 1-курс
студенті.

Тұрсынмәмет турнирі

Осыдан жеті жыл бұрын облысымызға белгілі ақын, журналист Тұрсынмәмет Нүсіпханұлы Бұқабаев өмірден озды. Небәрі 32 жасында өмірден өткен қаламгер 1978 жылы 28-сәуірде Алматы облысының, Кербұлақ ауданы Қарашоқы ауылында туған. Тұрсынмәмет Бұқабаев жоғары білімді Қостанай қаласындағы А.Байтұрсынұлы атындағы Қостанай мемлекеттік университетінде алды. Мұнда ол кісі филология мамандығын аяқтаған. Одан кейінгі өмір жолын жас қаламгер осы Қостанай қаласындағы “КН” радиосында, облыстық “Қостанай таңы” газетінде, “Жас қазақ” журналында, республикалық “Айқын”, “Қазақстан теміржолшысы” газеттерінде және “Хабар” телеарнасының Қостанай облысындағы меншікті тілшісі болып қызмет атқарған. Ақынның шығармалары 1998 жылы “Жас қалам” ал, 2000 жылы “Қазақстанның жас ақындары” анталогиясына өнген. Тұрсынмәмет Бұқабаев қазір тірі болғанда 39 жасқа толар еді.

Ақынның жақын туыстары мен достары осымен 3 жыл қатарынан бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің арасында футбол турнирін ұйымдастырып келеді. Турнир БАҚ өкілдерінің жыл сайынғы дәстүрлі ойынына айналып кетті.

Әр жылдың мамыр айының бас кезінде Қостанай өңіріне белгілі қаламгер, журналист Тұрсынмәмет Бұқабаевты еске алуға арналған турнир өтіп тұрады.

Осы жылы додаға республикалық және облыстық БАҚ өкілдері қатысты. Сайыста қатысушы командалар 2 топқа бөлініп бақ сынасты. Бірінші топта “Алау” ТРК, “Қостанай таңы” газеті, “Қазақстан-Қостанай-2”, ОТРК командалары болса, екінші топта “Қазақстан-Қостанай”,

ОТРК, “Нұрлы таң” газеті және БАҚ-тың өңірдегі меншікті тілшілері болды.

Бұқаралық ақпарат құралдары сайысты қыздыра түсті. Олар қалам ұстап қана қоймай, сонымен қатар футболды жақсы ойнайтындарын көрсетті. Сайыс тартысты өтті. Жеңіске лайықты өнер көрсеткен “Қазақстан-Қостанай” ұжымы бірінші орынды қанжығасына байлады, ал екінші орын “Алау” командасына бұйырса, үшінші орынды “Қостанай таңы” газеті иеленді. Осылайша жыл сайын ұйымдастырылатын бұл турнир енді республикалық деңгейде ұйымдастырылуы мүмкін деп жоспарлануда.

Айдана МАРАТ,
ГӘФ журналистика мамандығының 1-курс
студенті.

Спортшы студент

Аты-жөні: Тапаева Махаббат Тілектесқызы.

Факультеті: аграрлық-биологиялық факультетінің 4-курс студенті.

Хоббиі: ас әзірлеу, спортпен шұғылдану. Оқу уақытында күніне төрт сағат спортпен шұғылданады. Спорт пен оқуды қатар алып жүру қиын емес деп есептейді.

Спорттағы алғашқы қадамы: Махаббат президенттік көпсайыспен 2012 жылдан бастап айналысады. Көпсайысқа спорттың бес түрі кіреді. Олар: жүзу, кедергілі жердегі жүгіріс, жақын қашықтыққа жарыс, граната лақтыру, пневматикалық винтовкадан оқ ату. Оның жаттықтырушысы – ҚР еңбек сіңірген жаттықтырушысы Василий Кнышев. Бүгінде Махаббат Тапаева ҚР спорт шебері, ҚР абсолюттік чемпионы, ҚР Ұлттық құрамасының мүшесі. 2012 жылға дейін жаттықтырушы Вера Андрейчиктен қол добы спорты бойынша тәлім алды. Мектепте полиатлонмен шұғылданып, әртүрлі спорттық сайыстарда бақ сынаған.

Жетістіктері мен қоғамдық жұмысы:

2015 жылғы сәуір – Өскемен қаласында өткен ҚР чемпионатында 18-20 жас аралығындағы категорияда 2-орын.

2015 жылғы мамыр – Теміртау қаласында өткен спартакиада 18-20 жас аралығындағы категорияда 1-орын.

2015 жылғы маусым – Павлодар қаласындағы ҚР чемпионатында (бессайыс) 2-орын.

2015 жылғы тамыз – Хромтау қаласындағы ҚР Кубогы (бессайыс) 1-орын.

2015 жылғы қыркүйек – Ресейдің Ялта қаласында болған жастар мен жасөспірімдер арасындағы әлем чемпионатында 2-орын.

2015 жылғы қазан – Шымкенттегі президенттік көпсайыстан ҚР чемпионатында 1-орын.

2016 жылғы наурыз – Өскемендегі ҚР чемпионатында (төртсайыс) 2-орын.

2016 жылғы маусым – Қарағандыдағы ҚР чемпионатында (бессайыс) 2-орын.

2016 жылғы қазан – Тараздағы президенттік көпсайыстан ҚР чемпионатында 1-орын.

2017 жылғы наурыз – Өскеменде өткен (төртсайыс) ҚР чемпионатында 1-орын.

2017 жылғы мамыр – Петропавл қаласында болған ҚР универсиадасында 1-орын.

Арманы: Болашақта қазақ және ағылшын тілдерін меңгеруді қалайды. Жеке кулинарлық немесе қоғамдық тамақтану орнын ашуды армандайды.

Көпшілік пікірі: Махаббат уақыттың қадірін білетін еңбекқор студент. Әрқашан ізденісте жүретін жас. Спортқа шын берілген талант.

ТӘУЕЛСІЗ ЕЛДІҢ ТЫНЫШТЫҒЫ

Бала тәрбиесі баршамызға ортақ. Осы орайда, адасқан жастар нәліктен адамзаттық құндылыққа қарсы шығады? Өз ұлтын өзі жау көріп, «жанды бомба» болып жарылуын қалай түсінеміз? Бұл сауалдардың жауабы – тәрбиеде кеткен кемшілік тұстар ма, әлде? Діни сауаты жоқ, рухани тәрбиеден жұрдай осындай жандарды әлдебіреулер жолдан тайдыру арқылы санасын роботқа айналдырып, өз мақсатына қолдануда. Тіпті оларды көндіру үшін түрлі дәрі-дәрмектер мен психотроптық заттардың көмегімен арандату жағдайлары да жиі кездеседі.

Терроризм және экстремизм терминдері ғасырлар тереңіне кететін түсінік болғанымен бұл сөздердің ұғымдық тұрпаты өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары ғана біздің тілдік лексиконымызға мықтап енді. Шешен жауынгерлерінің Ресей территориясында жүргізген бірнеше террористік актілерінен, 1999 жылғы Баткен облысында болған қарулы қақтығыстар, 2001 жылғы 11 қыркүйектегі АҚШ-тың Нью-Йорк пен Вашингтон қалаларында жасалған, 3 мыңнан аса адамның өмірін қиған шабуыл, 2003 жылы 1-3 қыркүйектегі Солтүстік Осетиядағы Беслан қаласындағы оқиғада мектепте 335 адам қайтыс болып, 1000-ға тарта адам жараланды, оның дені балалар. 2004 жылы 6 ақпан Мәскеу метросында жарылыс болып, 50-ге тарта адамның өмірін қиды, дәл осы жылы дүниені дүр сілкіндірген екі террористік акт тіркелді. Кейін оған «экстремизм» деген ұғымдарын қабылдаудағы ерекшеліктердің бірі, әсіресе, Орта Азия халықтарының арасында, біріншіден, сыртқы ақпараттық әрекеттердің әсерінен, екіншіден, діни біліктіліктің төмендігінің салдарынан оған діни өң беру түпкілікті түрде қалыптасып үлгерді. Соған орай, көптеген жағдайларда терроризм мен экстремизм мұсылмандық қозғалыстардың мүшелеріне қатысты жиі қолданылады.

Қазіргі террористің бет-бейнесі де өзгеріп келеді, қазір сәнге «сақалдылар» емес, жас адамдар айналған. Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы мынадай деректер келтіреді. Террористердің 60 пайызы 29-ға дейінгілер, 95 пайызы жұмыссыздар. Негізінен олар білімі жоқ, жұмыссыздар, болашақтан үмітсіз жастар. Көбіне олар жалғыз, отбасы үшін қаражаты жеткіліксіз болып келеді. Оның қазіргі мақсаты тез байып, «әлеуметтік әділдікке» қол жеткізу немесе досы жоқ, тұйық, сағаттар бойы ғаламторға тәуелді болып отырғандар, себебі олардың әлеуметтік желілерді парақтаудан басқа істейтін шаруасы жоқ. Желідегі беттерді парақтап, қажетті, қажетсіз ойларды алып, оны толық ой елегінен өткізбей, әрекетке баратындар. Оның көзі жұмулы, беті тұмшалаулы, ол біреудің көз жасын көрмейді, мұңын түсінбейді. Қатал Қандай болса да ақымақтыққа барады. Кесірілі, кереғар бағыттағы діни насихаттармен танысып, шатасуда.

Терроризм мәселесі бүгінде күллі әлемді толғандырып отыр. Лаңкестік актілерден қарапайым халық зардап шегуде. Қазақстандықтар қандай да экстремистердің іс-әрекетін талқылап отырады.

Мейлі ол: ұлттық, діни, саяси сипатта болсын.

Сондықтан қазір біздің қоғам, әсіресе, жастар арасында адамгершілік пен бейбітшілікті нығайтып, мейірімге толы қарым-қатынасты күшейту үстінде.

Терроризм мен экстремизмнің алдын алу мақсатында Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы бірқатар ірі жобаларды іске асырып, жан-жақты ауқымды жұмыстар атқаруда. Атап айтсақ, ең әуелі кадр мәселесін қолға алып, медреселер ашу арқылы жасөспірімдердің діни сауаттылығын арттыруда. Бүгінгі таңда дін қоғамның ажырамас бөлшегі. Қостанай қаласының мешіттеріне баратын жастар саны да көп, әсіресе, жұма намазына. Мен өз басым, айдалада біреуден дін туралы мәлімет алғанша, өзім барып, мешіт имамымен сөйлесіп, өзімді мазалайтын сауалдарға жауап аламын. Ол тек менің діни сауаттылығымды арттыра түседі деген ойдамын. Ал дін адамды жаман жолға итермелейді деген теріс пікір. Ондайға баратындар ойы таяз, ғаламтордан мәлімет алғандар ғана деген ойдамын. Күш қолдану, кісі өмірін қию-қай дінге де жат озбырлық. Экстремизм мен терроризмнің табиғатын ешбір діннен де, ешбір ұлттан да іздеудің қажеті жоқ. Жалпы діни сауаттылық-саяси тұрақтылық кепілі.

Көп этносты және көпконфессиялы Қазақстан халқының бірлігі – абсолюттік құндылық және барша ұрпақтың міндеті – осы құндылықтарды қорғау және елді көркейту жолында оны дамытып, орнықтыра түсу.

Елбасының этносаралық және конфессияаралық келісімінің теңдессіз үлгісі жас ұрпақтың толеранттылығын қалыптастырудың, олардың этностық және діни ерекшеліктерді түсіністікпен қарауының және құрметпен қабылдауының негізіне айналуы керек. Мәдениеттер, діндер мен өркениеттер диалогының түйіскен орны, Шығыс пен Батыс арасындағы көпір болып табылатын елдің жастары басқаларға қарағанда бейбітшілікті пен келісім мәдениетін таратуға мүдделі болуы тиіс.

Жұмыссыз жүрген жастар болса, адаспай еліміз жастар үшін жасап жатқан бірқатар жастар бағдарламалары мен бастамаларына қатысуын сұраймын. Атап айтсақ, «Жастар практикасы», «Жасыл ел», «Дипломмен ауылға!», «Жастар кадрлық резерві», «Мемлекеттік қызмет мектебі», «Жастар - Отанға!» іске асырылуда, олар мол қоғамдық резонансқа ие.

Тарихқа көз салатын болсақ, адам баласы жаралғалы бері әлемдегі дәстүрлі діндер басылары мен түрлі діндер өкілдері бір шаңырақ астында, бір үстел басында ешқашан бас қоспаған екен. Осынау қиын шаруа Н.Ә.Назарбаевтың қолынан келді. Бүгінгі күнге дейін Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының бес съезі өтті. Осы жиындар қазіргі заманның аса өзекті мәселелерін: діндер мен мәдениеттер арасындағы келіспеушіліктерді түрлі халықтар арасында бейбітшілікті, өзара түсіністікті пен әріптестікті орнату арқылы ғана еңсеру мүмкіндігінің көрнекті үлгісіне айналды.

Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан бері бізге әр түрлі діни уағыздаушылар, миссионерлер ағылып келе бастады. Қазақстан қалыптасу кезінде осындай қайраткерлер қазақ халқының қонақжайлылығымен бізге өне бастады. Бірақ олар діни наным сенімдермен бірге қауіпті ойлар да кіргізе бастады.

Білім ордаларында «Діни экстремизм және интернет» акциясы, «Қазіргінің батырлары» патриоттық баяндамалар конкурстары, діни экстремизм мен терроризмнің алдын алу үшін дөңгелек үстелдер мен құқық қорғау органдары өкілдерімен кездесулер ұйымдастырылады, сонымен қатар, діни көзқарастарды анықтау үшін студенттер мен оқытушылар арасында сауалнамалар жүргізіледі, «Жалған дін-ұлт болашағына төнген қауіп» тақырыбында флешмоб, діни сауаттылықты арттыру үшін «Экстремизмге жол жоқ» тақырыптық лекциялары жиі өткізіліп тұрады.

«Діни сенім және діни бостандық туралы» алғашқы Заң 1992 жылы қабылданды. «Дінтану» пәні 2010-2011 оқу жылынан бастап енгізіле бастады. Ол жастарға діни білім, діни тәрбие береді.

Колледж жастары арасында жүргізілген сауалнама бойынша шет елге шығып, теология оқу орындарында оқығысы келетін жастар жоқ. Фаламторда экстремистік сайттарға кіретіндер болмады.

Елімізде 3,5 мыңға жуық діни бірлестіктер мен 18 конфессия бар және олардың бәрі Конституция алдында тең. Діннің атын жамылып, ел ішіне іріткі салып, түрлі алауыздықтар тудырғысы келетіндер қоғамымызда бар. Бұл жағдаят қазіргі таңда күн тәртібіндегі өзекті жайттардың бірі болып тұр. Бұл мәселе тек біздің елге тән емес. Ол бүкіл әлемді толғандырады. Діни экстремизм мен терроризм өзінің ауқымын кеңейте түсті.

Дін. Ислам. Қоғам. Ажырамайтын ұғымдар. Қазіргі күні жағдай өзгеріп, қазақстандықтар ел бірлігін, тыныштығын бұзуға бағытталған жат ағымдардың етегінде еріп кетуде. Адам өмірге басқа біреудің

өмірін қию үшін келмейді. Бұл ұғымды әр адам жастайынан санасына сіңіру қажет. Отан өз жеріне, оның тарихына, мәдениетіне, онда тұратын халыққа, мерекелері мен күнделікті тірлігіне, мемлекеттік нышандарына деген айрықша тұлғалық қарым-қатынас қалыптасатын отбасыдан басталады. Сондықтан Отан деп жүрегі соққан, әрбір Қазақстан Республикасының азаматы өз елің, жерін сүюі қажет.

Жастардың санасына патриотизм – өзің, отбасың және біздің Отанымыз үшін ұлы жауапкершілік екенін сіңіру ерекше маңызды болып табылады.

Қазіргі кезеңнің бір ерекшелігі-адамшылық, азаматтық, жауапкершілік сияқты қасиеттер сынға түсуде. Өмір адамға бірақ рет берілгенмен де, адам өзі өмір сүрген кезеңдегі уақытын таңдай алмайды. Адам адам болғалы жақсылық пен жамандық, ізгілік пен зұлымдық, адалдық пен арамдық, шындық пен өтірік, дарын мен дарынсыздық жарыса ғұмыр көшіп келеді.

2016 жылғы 5 қазанда лаңкестік пен экстремизмге қарсы заң жобасы мақұлданды. Мысалы, Ақтөбеде болған оқиғадан кейін 7 радикалдық топтың лаңкестік жасамақ болған әрекеттері дер кезінде құрықталды.

Қазіргі заманғы қарулы қақтығыстардың қай-қайсының да ар жағында дүниеқоңыздық, ақша мен есірткі тұратыны белгілі. Соған орай саяси той-таластар, терең мүдделер соқтығысынан әр түрлі топтардың алыс-жақын мақсаттарының құлағы қылтып шыға келеді. Содырлық жолға түскендер -адасқандар. Ондайлар қылмыс жасамай тұрғанда адал жолға тартуымыз шарт.

Алып Еуразия құрлығын сенім, дәстүр, ашықтық және төзімділік сынды жалпы құндылықтарға негізделген ортақ кеңістікке айналдыру өз қолымызда.

Сымбат БАЙДІЛДИНА,
аграрлық-
биологиялық
факультеті 2-курс студенті.

Халықаралық газеттерді кім оқиды?

Қазақстан әлемге несімен қызық? Мәдениетімен, әдет-ғұрпымен, ерекше тілі, домбырасы, қобызы мен көне әндері қызық. Себебі, бұл біздің нағыз мәдениетіміз, біздің ерекшелігіміз. Әміре Қашаубаев Париж сахнасында ән салып, оның орындаған әні бүкіл әлемді өзіне қаратса, талай спорт саңлақтарымыз дүбірлеген додаларда оқ бойы озық шықты.

2017 жылдың жазында өтіп жатқан халықаралық EXPO көрмесі де жаһан жаңалықтарынан тыс қалған жоқ. Соның бір дәлелі Қытайдағы танымал «Senkazakh.com» сайтында «ЭКСПО-2017» арнайы айдары ашылды. Аталмыш сайттың жетекшісі Ақытбек Шеризатұлының айтуынша, бұл Қазақ елінде өтетін халықаралық көрмеге шеттегі қандастардың көптеп келуіне жол ашады. «Қазақ елінің абыройы - әлемдегі әрбір қазақ баласының мүддесі. Қазақстанда өтетін «ЭКСПО-2017» халықаралық көрмесіне шеттегі қандастар да ат салысу керек деп ойлаймын. Сонымен бірге биылғы жыл Қытайдың Қазақстандағы туризм жылы. Бұл айдарды ашудағы мақсатымыз - оқырмандарымызға көрме туралы нақты мәліметтер бере отырып, қазақ елін насихаттау, көрмеге келгісі келетін туристерге бағыт-бағдар беру. Сол арқылы Қазақстан мен Қытайдың туристік саладағы қарым-қатынасын ілгерлету», дейді сайт жетекшісі.

Әлемнен ойып тұрып орын аламыз десек, осындай жетістіктермен қоса, тілімізді насихаттау керекпіз. Тіл болмаса мәдениет те болмайды. Оны кім қолға алады? Бәрінің бастауы әдебиет пен бұқаралық ақпарат құралдары.

Бұқаралық ақпарат құралдары ел аумағында және одан әрі шетелдерге таратылуы мүмкін. Осындай нарық бірнеше бөлікке бөлінеді. Оның ішінде ең маңыздысы - ғаламдық нарық.

Ғаламдық нарықта — негізінен элиталық, тиісінше элиталық сипатқа ие ғаламдық аудитория үшін ақпараттар тарататын БАҚ-тар жұмыс істейді. Ғаламдық нарықта жұмыс істейтін бұқаралық ақпарат құралдарының көпшілігі мемлекеттің шетелге хабар таратуы жөніндегі арнаулы құрылымдары ретінде әрекет етеді. Олардың қатарында — америкалық баспалық БАҚ-тар: “Time”, “Newsweek”, “National Geographic”, “CNN International” телеарналары, британдық “BBC One” телеарнасы, “The Economist” журналы бар. Ал Қазақстандық баспасөз ретінде халықаралық «Қазақстан Заман», «Түркістан», «Ахыска», «Қазақ елі», «Алтын ғасыр», «Мир качества», «Весь мир», «Түркі әлемі» сияқты газеттерді жатқызуға болады.

Қазақ тілді баспасөздің әлемдік ақпараттық кеңістікке шыққандығын олардың халықаралық газет-журнал мәртебесіне ие болғандығымен өлшеуге болады. Алайда оның таралу аймағы мен оқырманы тек өзге елде өмір сүретін қандастарымыз, яғни

шетелдегі қазақ диаспорасына ғана қажет болып тұрғандығы ашы да болса шындық. Қандай жағдай болмасын жат жерде жүрген қазақ азаматтары өз тілдерін, салты мен дәстүрін ұмытпауға тырысуда. Оған қоса, жат елде жүріп Отанының қадірін түсінген қаракөздер тұрғылықты жерлерінде қазақ тілінде газет шығарып, балаларын ата жұртымен таныстыруда. Осындай мәселені қозғағанда халықаралық басылымдардың болуы ауадай қажет. Және бұндай газеттер бүгін немесе кеше пайда болған жоқ. Олар бастауын әріпектен алады.

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары, 1992 жылы Түркия елінің басшысы мен Қазақстан президенті келісімге келіп, «Қазақстан Заман» халықаралық газетінің тұсауын кесті. Халықаралық газеттер негізінен шетелдегі қазақ диаспораларына және орыс тілінде шығатын халықаралық газеттер шетелдік өкілдер арқылы әлем елдеріне таралады. Сол себепті де мұны қарайтын аудитория кеңірек. Ал мұндай басылымдардың негізгі міндеті, сол ел жайлы әлемге ақпар тарату болып саналады.

Технологияның дамуы, жаңа процесстердің үрдіс алуы өміріміздің ажырамас бөлігі болды. Оның ішінде интернет пен түрлі сайттардың ашылуы. Ендігі кезекте осынау жаһандануды өзімізге бейімдеу керекпіз. Басылымның сайттарына қызықты материалдар орналастырсақ, дүниенің кез келген нүктесінде оқылымға ие болады. Ең алдымен, дүниежүзі қазақтарының басын біріктіріп, қажетті ақпаратпен қамтамасыз ете аламыз. Сонымен қатар, шетел үшін еліміздегі болып жатқан оқиғалармен бөлісетін бірден-бір құрал. Соның бір дәлелі, «Абай.kz» ақпараттық порталы 2009 жылдың 15 сәуірінен бері жұмыс жасап келеді. Қазір бір мезгілде, тұрақты түрде мың оқырман «Абай.kz-ті» парақтап отырады. Бұл порталды Қытайдағы, Монғолиядағы, Түркиядағы, тағы да басқа елдердегі қандастарымыз оқиды.

Әлем Қазақстанды таниды, біледі, жазады. Осы тұста олар біз жайлы нақты не біледі? Әйгілі америкалық Bloomberg (Bloomberg Country Risk Score, BCRS) ақпараттық агенттігі Қазақстандағы инфляция жөнінде материал жариялап тұрады. Бұнымен қоса, доллардың тұрақсыздығы, яғни күн сайын өзгеріске ұшырайтын АҚШ долларының сатылу бағасының құны туралы ақпарат пен әлемдік эксперттердің девальвацияға қарсы аргументтері келтірілгенін көруге болады.

2017 жылдың 23 ақпанында Bloomberg ақпараттық агенттігі «Oil Supercharges the Kazakh Tenge, and the Gains May Not Be Over», деген тақырыппен мақала жариялады. Бұл жерде қаржы саласына байланысты ақпараттар берілген. BMI (ары қарай, Body Mass Index – майды өлшеу көрсеткіші) зерттеуі бойынша соңғы 6 айда мұнай бағасының өсуіне байланысты теңге 6%-ға жоғарылаған, осылайша Лоти Лесото және

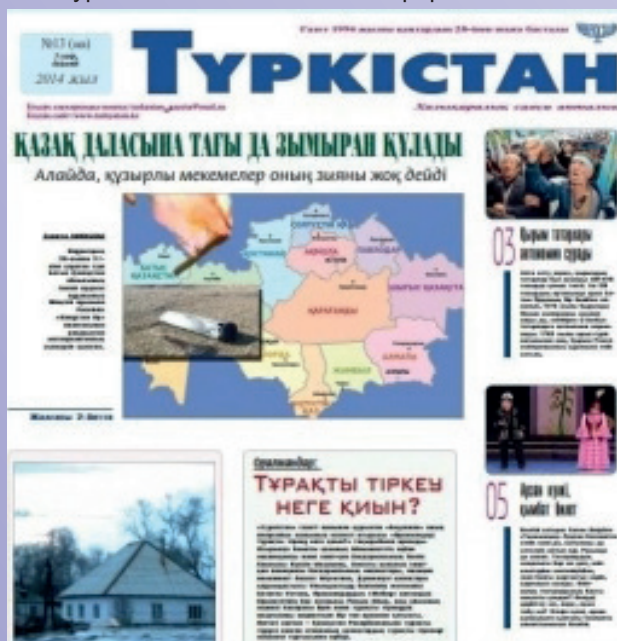
Свазиленд – Лилангенимен бірге бір қатардан орын алған. Американың Merrill Lynch банкінің болжамынша біздің валютамыз 2017 жылы 15% өспек.

Ақпараттық порталдар мен баспасөз сайттарындағы материалдар шетелдегі қазақтарға қол жетімді болса, ендігі мәселе жалпы әлемдік ақпараттық кеңістікке Қазақстан жайлы ақпар беру. Ол үшін біздегі мақалалар өзге елдің баспасөзінен сол елдің тілінде немесе бәріне түсінікті халықаралық тілдерде басылып шықса, бізді шартарап оқыр еді. Бұндай жаһан назарын аударар материалдар газет беттерінде басыла ма, жоқ па? Бұл зерттеуді қажет ететін тақырып. Сол себепті диссертациялық жұмысқа арқау болып отырған баспасөз жағдайы өзекті мәселелердің бірі.

Елдің бетке ұстар басылымдары ретінде халықаралық және мемлекетаралық дәрежеге ие болған баспасөзді айтамыз. Олардың қатарында бірнеше газет бар. Ендігі кезекте сол қазақ басылымдарына тоқталайық.

«Түркістан» халықаралық газеті

«Түркістан» халықаралық газеті 1994 жылдың 28 қаңтарынан бастап шыға бастады. 2010 жылдың 22 наурызынан бастап газет А2 форматтағы 12 бет

көлемінде және түрлі-түсті болып шыға бастады. Алғашқы бас редакторы – Қазақстанның Халық жазушысы Қалтай Мұхамеджан (1993-1999). Қазіргі бас редакторы – Паттеев Шәмшидин Әшенқожаұлы.

Таралу аймағы: Қазіргі таңда республиканың барлық облыстарына, оған қоса Ресей Федерациясына тарайды.

Аудиториясы: «Түркістан» газеті 2009 жылдан бастап «Роспечать» каталогына енгізілген, Ресейде тұратын қазақ оқырмандары біздің газетімізді осы каталог арқылы жаздырып, оқи алады.

Қалам тартар мәселе: Газет жанынан тұрақты төрт қосымша жарық көреді: «Ырыс», «Қоныс», «Тайқазан», «Жаһан». «Қоныс» – алыс-жақын шет елдерден атажұртына қоныс аударған оралмандар жағдайын еліміздегі демография мәселесіне ұштастыра отырып талқылауды көздейтін, сондай-ақ

ұлттық мәдениетімізді жандандыруға атсалысатын қосымша. «Тайқазан» – ұлттық мәселелерді тереңнен қаузауға, ұлттық мүддені тіл, дін, діл, салт-дәстүр, саясат тұрғысынан талдауға арналған. «Жаһан» – халықаралық саясатқа, қазақ халқының түркітілдес халықтармен ынтымақтастығына баса назар аударатын, сыртқы саясаттағы басым бағыттарды насихаттайтын қосымша.

Газеттің сайты: www.turkistan.kz

Таралымы: «Түркістан» газетінің таралымы 42000. Ал «Ю-Эс-Эй тудейдің» таралымы 1 570 624 дана. АҚШ-та таралымы 250 мың-нан жоғары 41 газет бар. Ал 100-250 мың данамен 68 газет жарық көреді. Біздің газеттердің таралымы бұлармен салыстырғанда өте аз. Талпынатын тұс осы.

Ұсыныс: Күншығыс елінің иероглифтерін дүйім жұрт түсіне бермейді. Сондықтан Жапонияның «Емури симбун» газеті «The Yomiuri Weekly» деген атпен ағылшын тілінде де шығарылады. «Емуридің» бірыңғай спорт жаңалықтары жазылатын шағын ғана «Хоти симбун» деген қосымшасы да бар. Міне, аталмыш басылымның қосымшаларын ағылшын немесе өзге тілдерге аударып шығаратын болсақ, ол тек қазақ диаспораларына емес, бүкіл әлем ұлттарына жетер еді.

«Қазақстан-ZAMAN» газеті

Халықаралық «Қазақстан-ZAMAN» газеті республика көлеміндегі экономикалық-әлеуметтік, қоғамдық-саяси бағыттағы ақпараттарды жан-жақты жазып, Қазақстан халқын хабардар етуде. Халықаралық, қоғамдық-саяси «Қазақстан-Zaman» газетімен үндес басылымдар 18 елде жарық көреді. Интернет-газет арқылы төрткүл әлемге Қазақстан туралы және Мемлекет басшысының конструктивті сыртқы және ішкі саясаты жайлы мәліметтер таратады.

Таралу аймағы: Халықаралық «Қазақстан-ZAMAN» газеті Қазақстанның барлық аймақтарына таралады. 1992 жылдан бастап бүгінге дейін өз қызметін жалғастырып келе жатқан басылым Түркия, Орта Азия және төрткүл әлемнен ақпараттар беріп отырады.

Қалам тартар мәселе: Әр облыста болып жатқан барлық оқиғаларға қатысты талдау мақалалары басылады. Республика облыстарында меншікті тілшілер мәліметтері бойынша аймақтардағы мемлекеттік бағдарламалардың орындалу барысы туралы ақпараттар жүйелі түрде жарияланып тұрады. Ғылыми-танымдық материалдар жарияланады.

Газет ұжымы жыл бойы республикамызда дәстүрлі экспедиция өткізіп, өзекті мәселелер бойынша белсенді насихаттау жұмыстарын жүргізеді.

Халықаралық газет болғандықтан, кәсіби шеберлігі жоғары журналистер жұмыс істейді. Олар шетелдік басылымдардағы саясаткерлер мен сарапшылардың ойларын қадағалап отырады. Әсіресе, олар Қазақстанның әлемдік деңгейдегі орны туралы мәліметтерді талдап, оларға үнемі бақылау жасайды. Журналистер ағылшын, түрік тілдерін жоғары деңгейде меңгерген.

Аудиториясы: Қазақстан халқы. Интернет-газет арқылы кез келген оқырман сайт бетін парақтай алады.

Газеттің сайты: www.kazakhstanzaman.kz.

Ұсыныс: Бұл газетте тек түркі тілдерін меңгерген

журналистер ғана жұмыс істемейді. Және онда жазылатын тақырыптар Қазақстан төңірегінде. Дегенмен, халықаралық деген атқа лайықталғандықтан оның айтар сөзі де түрлі халықтарға жету керек. Осы тұста өзгеріс қажет деп есептейміз.

«Ahiska-Aхыска» халықаралық газеті

«Ahiska-Aхыска» халықаралық газеті Қазақстандағы түрік этномәдени орталығының басылымы саналады және Қазақстан халықтары Ассамблеясының демеулігімен шығады. Газет 2000 жылдан бастап үш тілде, қазақ, орыс және түрік тілдерінде жарық көреді.

Таралу аймағы: Аталмыш бысылым тек Қазақстан аумағында ғана емес, Түркия, Азербайжан, Ресей, Украина, Америка, Өзбекстан, Қырғызстан және Грузия елдеріне де таралады.

Шығарушы жетекшісі - Зиятдин Касанов. Редакция құрамында Ровшан Мамедоглы, Жанна Ажмухамедова, Оксана Белобаб, Зейнаб Алиева, Тахмина Дыгаева, Тайфун Дурду сияқты журналистер қызмет атқарады.

Қалам тартар мәселе: Басылымның ерекшелігі түрік ұлты өкілдерінің жағдайы мен тұрмысынан хабардар етіп отырады.

Аудиториясы: Газетті түрлі халықтар оқиды. «Ахыска» еліміздің билік өкілдерінің, елшілер мен консулдардың, сондай-ақ түрлі республикалар диаспоралары мен шетелдіктердің қолдауына ие.

Газеттің сайты: www.ahiska-gazeta.com.

Ұсыныс: Газеттің танымалдылығын одан әрі арттыру қажет. Әр газет өзінің қандай да бір ерекшелігімен танымал емес пе? Міне, Ұлыбританияның «The Guardian» (Гардиан) газеті де солардың қатарында. Жексенбілік атын өзге атпен шығарады. «The Observer» деген атаумен жарық көреді. Газеттің оқырманы көп. Оған «The Guardian-ның» ғаламат желісіндегі сайтына кіретін адамдар саны дәлел. Осындай мысалды алға тарта отырып, «Ahiska-Aхыска» атауын қазақша сөзбен байланыстырсақ қандай да бір өзгеріс орын алары сөзсіз.

"Түркі әлемі" халықаралық газеті

Халықаралық «Түркі Әлемі» газеті 2000 жылдан бері жарық көріп келеді. Газеттің көлемі 24 -28 бет, айына 1 рет шығады, түркі дүниесінің өткені, бүгіні, келешегі жайлы жазылмаған, зерттелмеген тың тақырыптарды қамтып, әлемдік, ұлттық деңгейдегі атақты түркі қайраткерлерімен, танымал тұлғалармен таныстырады. Аталмыш басылым қазақ жеріндегі алғашқы түрлі-түсті газеттердің бірі саналады. Тиражы осы уақытқа дейін айына 7000 дана. Астана және Бішкек қалаларында Қазпошта арқылы 1000 абонентке жетті. Түркі халықтары мәдени қорының 3000 мүшесі газеттің оқырмандары саналады. 1500 данасы нақты бағасы бойынша таратылады. Бішкекте ресми ережеге сәйкес 500 данасы таралса, ақпарат тарату мақсатында 1000 газет.

Таралу аймағы: Қазақстан, Түркия, Қырғызстан, Әзербайжан, Ауғанстан, Түркіменстан және Кипрдың әкімшіліктік орталықтарына жіберіледі.

Қалам тартар мәселе: Қазақстанның барлық аймақтарына және түркі мемлекеттеріне таралатын бұл халықаралық басылым бүкіл түркі халықтарының ынтымақ-бірлігін насихаттаумен қатар, түркі әлеміндегі саяси-экономикалық, әлеуметтік және мәдени-тарихи жағдайды ақпараттық-сараптамалық

тұрғыда оқырманға жеткізе біліп, зор беделге ие болды.

Газет оқырмандарының Түркі халқы мәдени қорының мүшелігіне өтуіне мүмкіндігі бар. Сондай-ақ жасөспірімдерді Түркиядағы, басқа да түркі тектес мемлекеттердегі беделді жоғары оқу орындарында тегін немесе едәуір төмен ақымен оқытуға, ал, әр саладағы ғылым, өнер, әдебиет, іскерлік әлемі, дін өкілдерінің, т.б. қайраткерлердің түркі дүниесіндегі өз әріптестерімен конгресс, конференция, симпозиумдарда пікір таластырып, тәжірибе алмасуына мүмкіндік береді, отанымыз үшін пайдалы рухани-ғылыми байланыстар орнатуына кеңінен жол ашылмақ.

Аудиториясы: «TURKI ALEM» газеті тек үш тілде ғана шығып тұрмайды, оған қоса Қазақстанның өнері, тарихы мен мәдениеті жөніндегі ақпараттық порталы бар. Газет әлем және елде болып жатқан мәдени шараларға қызығушы жандарға бағытталған.

Ұсыныс: Барлық Орта Азия елдерінде әрі Түркияда 10 000 данамен таралатын, қазақ, түрік, орыс тілдерінде жарық көретін газетіміздің негізгі оқырмандары дипломаттар, елшілік, ғылым, бизнес, мәдениет, руханият өкілдері мен қайраткерлері. Қарапайым халыққа жеткізуді қолға алу керек.

«Весь мир» халықаралық газеті

Барлық құрлық жайлы материал жарияланатын Қазақстандағы алғашқы газет. Басылымның мақсаты кәсіпкерлер мен интеллигентті адамдарды, тарихшыларды бір ортаға біріктіру. Тиражы жылына 12000 дана. Бас редакторы Юрий Кириничиянов, ЕврАзЭО бас хатшысының «ЕврАзЭО мемлекеттерінің (Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан) әріптестігіне қосқан ерен еңбегі үшін» марапатымен марапатталған.

Таралу аймағы: 2002 жылдан бастап жарық көретін «Весь мир» қоғамдық-саяси газеті Қазақстанның барлық өңірлеріне және шетелдік өкілдер арқылы әлемнің 17 мемлекетіне таралады.

Аудиториясы: Шетелдік өкілдер арқылы кәсіпкерлер алады.

Қалам тартар мәселе: Белгілі бір салаға бағытталуымен ерекшеленеді.

Газеттің сайты: www.gazetavesmir.com.

Ұсыныс: «Аргументы и факты» газеті 1990 жылы газет тарылымы жағынан Гиннестің әлемдік рекордтар кітабына енді. 33,5 миллион дана. Бұл – адамзат тарихында болмаған жайт. Расында бұған дейін ешбір газет мұндай таралыммен шығып көрмеген еді. Сол жылы газет оқырмандарының саны 100 миллионға артты. Бүгінгі күннің өзінде таралымы жағынан алдыңғы қатарда келеді. Басылымды 8 миллионға жуық адам оқиды. Ресей Федерациясынан басқа әлемнің 57 еліне таралады. Олардың арасында АҚШ, Жапония, Тайланд және Еуропаның бірқатар елдері бар. Сыртқы таралымы – 609 970 дана. Осындай сыртқы таралымға жету үшін талпыныс жасау қажет.

Бұл тек ақпараттық кеңістікті кеңейту мәселесі ғана емес, ең алдымен, өзге елде ғұмыр кешіп жатқан қарақөз қазақ баласының өз ана тілін ұмытпасы үшін, өз отанының бір бөлшегі екендігін саналарына сіңіру үшін қажет.

(жалғасы келесі санда).

Гүлнұр КӘКІМБЕК,
ҚМУ магистранты.

Болашақ биологтар Бурабайда

Биыл біздің университетіміздің студенттеріне еліміздің ең көрікті жерін көріп, табиғатымен танысу құрмет берілді. Осы мақсатта А.Байтұрсынов атындағы ҚМУ-дың аграрлық-биологиялық факультетінің «Биология» мамандығының 2-курс студенттері өздерінің оқу тәжірибелік практикасын «Бурабай ұлттық табиғи паркінде» өткізді. Студенттер үшін практикаға дайындық сәуір айынан басталған болатын.

Практиканың басты мақсаты: Бурабай өңірінде сирек кездесетін және Қазақстанның Қызыл кітабына енген өсімдіктерді зерттеу. Біздің жетекшіміз аса тәжірибелі, өз мамандығының білгірі, биология ғылымдарының кандидаты, доцент Гүлнар Сұлтағазина болды. Гүлнар Жалелқызы – Бурабай өңірінің өсімдіктер әлемін зерттеу жұмыстарымен айналысқан ғалымдардың бірі. Сондықтан біздер үшін өсімдіктердің өсу, климаттық ерекшеліктерімен танысу басты назарда болды.

Қазіргі уақытта бұл жерде жеті орман шаруашылығы бар. Олар: Боровской, Мирный, Золотобор, Горный, Ақылбай, Қотыркөл және Приозерный. Жалпы ауданы 65 мың га. Сол аймақтың 44,8% орман болып келеді. Бұл жерде техникалық, азық-түліктік, емдік және декоративті өсімдіктердің базалық орталығы болып отыр.

Біз оқу тәжірибесін Бұланды орман шаруашылығынан бастадық. Алғашқы күн өте

қызық өтті. Себебі, кең дала, табиғат жаңа оянып жатыр. Орманның ішіне кіргенде тамаша күй кешесің. Терең демалып таза ауамен дем алғанға не жетсін. Бірақ мақсатымыз таза ауамен дем алу емес, жергілікті жерден гүл жинау, яғни биологтарша айтқанда «гербарий» жасау. Ол жерде истод гибридный, фиалка, ветреница лесная өсімдіктері кездесі. Осы жердің гүлдерін жинап, арнайы гербарий жасап, кептіріп, папкілерге жинақтап салдық.

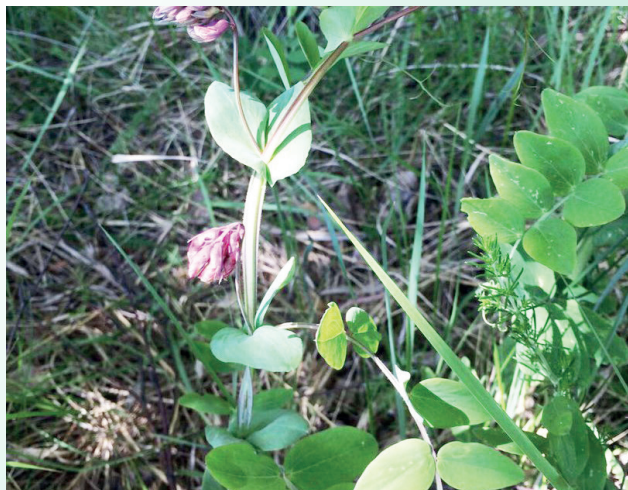
Кейін, Жалайыр орман шаруашылығында болдық. Орман шаруашылығының қызметкерлері осы жерде өсетін жергілікті өсімдіктер туралы толық мәлімет берді. Бұл жерде емдік өсімдіктер мол екен. Сондықтан, оны жинау мерзімімен, кептіру уақытына баса назар аудардық.

Сонымен қатар, Қотыркөл орман шаруашылығы, Сарысақты көлі маңында болдық. Ол жерде өсетін гүлдер: Лапчатка, Сібір ирисі, лютик және т.б. Түстен кейін Бурабай өзені маңындағы гүлдерді танып білуге кірістік. Іздеу барысында сирек кездесетін Башмочок гүлін таптық. Бұл гүлдің өсіп, гүлдеуінің өзі ерекше.

Саф, таза табиғат, өсімдіктер әлемі қай маманның болса да қызығушылығын оятады анық. Біздің студенттер де әр өсімдікті танып білуге тырысты. Теориялық білімдерін практикамен ұштастыра білді. Университетке келген соң, Бурабайдан лаып келген өсімдіктерді жинастырып, реттеп қойдық. Жаңа оқу жылы басталғанда сол өсімдіктер бойынша толық мәлімет жинап, өз жұмыстарымызды қорғауға кірісеміз.

Бурабайлық ғалымдардың зерттеуінен өтп, жайқалып өсіп тұрған ерекше бағалы ағаштар мен саялы өскіндер Астанада жайқалып тұрғанын мақтанышпен айта аламыз. Бізге ерекше көңіл күй мен шабыт сыйлаған саяхат биология мамандығына деген қызығушылығымызды арттыра түсті.

Сымбат БАЙДІЛДИНА,
аграрлық-биологиялық факультетінің
2-курс студенті.

Ел бірлігінің кепілі-тіл бірлігіне қол жеткізу

Қазақстандағы тілдердің үштұғырлылығы туралы ойды Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаев алғаш рет 2006 жылы Қазақстан халқы Ассамблеясында айтқан еді. 2007 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» деп аталған халыққа Жолдауында Елбасы «Тілдердің үштұғырлылығы» – «Триединство языков» мәдени жобасының жүзеге асырылу кезеңдерін айқындады. Ал, 2008 жылдың ақпанындағы кезекті Қазақстан халқына Жолдауында да: «Үкімет «Тілдердің үштұғырлылығы» мәдени жобасын іске асыруды жеделдетуі тиіс. Бүкіл қоғамымызды топтастырып отырған мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін оқыту сапасын арттыру қажеттігіне ерекше назар аударғым келеді», – деп атап көрсетті.

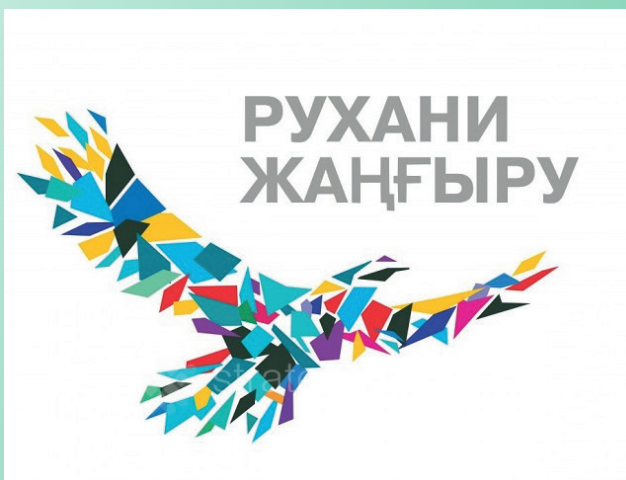
Тілдердің үш тұғырлылығы идеясына Елбасы нақты анықтамасын да береді: қазақ тілі мемлекеттік дәрежесінде мемлекет өмірінің бар саласында «бүкіл қоғамымызды біріктіруші» қызметін атқарса, орыс тілі ұлттар арасындағы қарым-қатынастарға қызмет етеді, ал ағылшын тілі әлемдік экономикаға, әлемдік қауымдастыққа кірігуімізге қызмет етеді. Осыдан артық қандай нақтылы анықтама керек?!

Дүниежүзілік қауымдастықта Қазақстан өзінің лайықты орнын алу жолында қатардан қалмай, басқа мемлекеттермен экономикалық және мәдени тығыз қарым-қатынасқа түсу барысында соған сәйкестелген тілдік саясатында да оңтайлы даму қажеттігі туындайды.

Президентіміз әлемде Қазақстан үш тілді де еркін әрі ерікті қолданатын жоғары білімді ел ретінде танылуы керектігін айта келіп, қазақ тілінің мемлекеттік тіл тұрғысындағы бүкіл қоғамымызды топтастырушы әлеуетін нақтылап отырған жоқ па? Мұны сол қоғамымыздың қарапайым өкілдері – халықтың, тумысынан өзге тілді болса да, қазақ тілін жете меңгерген қарапайым ұл-қызынан бастап, белгілі қайраткер, жазушылары да өз сөздерінде айтып та, жазып та дәлелдеп жүр.

Қазақ тілінің осы дәрежеге жетуі жолында қандай шараларды жүзеге асыру қажеттігін де Елбасы өзінің соңғы халыққа Жолдауында былай деп атап көрсетті: «Халықаралық тәжірибелерге сүйене отырып, қазақ тілін оқытудың қазіргі заманғы озық бағдарламалары мен әдістерін әзірлеп, енгізу қажет. Мемлекеттік тілді тиімді меңгерудің ең үздік, инновациялық әдістемелік, тәжірибелік оқу-құралдарын, аудио, бейнематериалдарды әзірлеу керек».

Осындай кәсіби біліктілікті талап ететін биік міндеттерді орындаудың алғышарттары біздің университетімізде бірнеше жылдардан бері білімді мамандарымыз бен танымал ғалымдарымыздың күш-жігерімен оңды жүзеге асырылуда. Қазіргі таңда мемлекеттік тілді оқып жатқан өзге ұлт өкілдерінен құралған оқытушылар қауымының жетістіктері де жоқ емес. Осы орайда, ең үздіктері деп атап айтуға

тұрарлық оқытушыларымыз ағылшын және неміс тілі пәнінен беретін мықты мамандарымыз Маркелова Диана, Бескоровая Наталья, Кучерова Татьяналарды мақтанышпен айта аламыз. Университет тарапынан жасалып отырған мол мүмкіндікті пайдаланып, барлық профессор-оқытушылар қауымы мен қызметкерлер тегін оқу кезеңін қалт жібермей қолға алса нұр үстіне нұр болар еді.

Үш тілді де меңгеруге біздің халқымыз даяр ма деген сауалға келсек. Жалпы, біздің халықта үш тілді де өз деңгейінде игеруге деген түсіністік бар. Сосын оның қазіргі өмір талабы екені, бүкіл әлемді жайлаған бәсекелестік жағдайында оған төтеп берудің бірден-бір жолы жоғарыда айтылған біліктіліктерге тікелей байланысты екенін де біздің қоғамымызда түсіністікпен қабылдап отыр деп айтуға да негіз бар сияқты.

Тілді меңгеру қажеттіліктен туатыны анық. Осы тұрғыдан келгенде, алдымен қазақ тілі, содан кейін, біздің қоғамда бұрыннан қалыптасып қалған тілдік қолданыс үдерісінде орыс тіліне деген басымдық айқын. «Тіл туралы» заңның 4 – бабында «Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру – Қазақстан Республикасындағы әрбір азаматтың парызы» делінген. Қазіргі білімді де білікті мамандар ретінде басқару деңгейінде отырған қазақ өкілдері негізінен орыс тілділер, ағылшын тілін меңгергендер. Бұл – өмір шындығы. Оларға қазақ тілінде іс басқару бірден оңайға түспеген. Алайда, өзін қазақ елінің азаматы сезінген зиялы санатындағылар мемлекеттің Ата Заңына сай, қазақ тілінің мемлекеттілігін шын мойындап, өз деңгейінде қалтқысыз орындауы тиіс. Тағы бір маңызды мәселе – қазақ тілін ғылым тілі дәрежесінде ғылымның барлық саласында дамыту қазақ оқымыстыларының алдындағы азаматтық парыз екенін де түйсінуге, сезінуге қажет деп санаймын.

Қазақ тіліне басым бағыт бере жүріп, «өзге тілді отандастарымызды ренжітіп алып жүрмейміз бе?» деп де «уайымдайтын» өкілдеріміз бар екендігі аян. Мұндайда, әсіресе, орыс тілді БАҚ-тар әдетте бай-балам салып «жоқтан бар жасап» өре тұратыны тағы бар. Бірақ та, біздің елде өзге тілге байланысты біреудің құқығына нұқсан келтірушілік, қысымшылық байқалған емес.

Біздің аймақтар аумағындағы қамту деректеріне сәйкес, орыс тілімен салыстырғанда, қазақ тілін меңгеру деңгейі әрқилы екен. Мәселен, университетте жүргізілген мониторингте жауап бергендердің 30,8 пайызы қазақ тілін жетік білетінін, 24,6%-ы жеткілікті деңгейде, ал 16,7 пайызы қазақ тілін білмейтінін көрсетті.

Бұл сөз жоқ, қазақ тілін мемлекеттік тіл дәрежесінде әлі де болса дамыта түсу қажеттігін айғақтайды. Мұның үстіне сол дамыту шараларының ауқымын да кеңейте түсу қажеттігі туындап отырғанын айта кеткен абзал. Анығы сол, бұл жерде біз Елбасы анықтап бергендей, үш тілді де әрқайсысын өз дәрежесінде қолданар болсақ, одан ешкім ұтылмасы анық.

Тіл заңын жүзеге асыру барысында адамда үш мүдде – кәсіби, саяси, тілдік мүдделер ортақтасады, кіріктіріледі. Сол кезде елімізде кез келген кәсіп иесі ана тілінің қамын ойлауды алдыңғы орынға қойса, және талап етсе, қажеттілік тудырса ғана шапшаң нәтижеге жетеміз. Ана тілінің қамын жеген адам, әлбетте, саясаттан тыс бола алмайтын, үнемі хабардар болып жүретін болады. Дәл қазіргі күндегі Қазақстанның тіл саясатын алайық. Ол өрелі мәдениеттілігі мен саналы игіліктілігімен сипатталады және оның Конституциялық тұжырымдамалық негізі төрт бағытта дамуда:

- 1 Мемлекеттік тілдің қолданылуы;
2. Орыс тілінің қолданылуы;

3. Шетел тілдерін үйрену;

4. Өзге ұлт тілдерін қолдану – деп пайымдап жүрміз. Сондықтан да мемлекеттік тіл мәселесі төңірегінде пікір алысу – ең өзекті мәселе болып отыр. Қазақстандық социолінгвистердің пікірінше (Э.Д. Сулейменова, Д.Х. Аканова), Қазақстанда жасалып жатқан тіл саясаты:

- орталықтандырылған (себебі, бұл іске тікелей мемлекет араласады, барлығын міндеттейтін шаралар өткізеді);
- перспективті (себебі, қазіргі тіл ахуалын өзгертуге құрылған);
- демократиялық (себебі, әлеумет топтардың барлық қырын ескереді);
- ұлтаралық (себебі, атқаралып жатқан шараның негізгі бағыты қазақ тілін дамыту, орыс тілін, және де басқа этностадың тілдерін дамытуды көздейді);
- конструктивті (себебі, тілді қолдану салаларындағы тіл функцияларын дамытуға бағытталған және әдеби қазақ тілінің кең таралуы мен әлеуметтік-қолданбалы рөлін дамытуға бағытталған).

Олай болса, алдымен, қажеттіліктің талапқа сай салтанат құруының заңды қағидасы Үкімет пен жергілікті билік басындағылар отансүйгіштік көрсетіп, халықты жұмылдыра отырып, мемлекеттік мүдденің жүзеге асуына ықпал етуі керек. Ал оның негізгі халқы қазақ ұлтының айналасына басқа ұлттарды топтастыру барысында мемлекетіміз бен мемлекеттік тілдің халықаралық беделін нығайту үшін саналы қызмет ету баршамыздың басты міндетіміз болмақ.

**Г.Қ. Жүрсиналина,
А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, фил.
ғыл. канд., практикалық лингвистика
кафедрасының меңгерушісі.**

Елбасы мақаласы қызу талқылануда

Қазақстан халықтары Ассамблеясы және Қазақстан жазушылар одағының ұйымдастыруымен облыс орталығындағы Достық үйінде "Рухани жаңғыру" жобасының аясында Қазақстан жазушылар Одағының мүшелері, белгілі қаламгерлер Серік Асылбекұлы және Асқар Алтаймен кездесу өтті. Кездесуді белгілі ақын Ақылбек Шаяхмет жүргізді. Әңгіме барысында қазақтың ұлттық коды, салт-дәстүрін сақтау, тіл мен ұлт тұтастығы хақында сөз болды. Кездесуді жүргізген ақын Ақылбек Шаяхмет басқосу мақсатын айта келе, жұртшылықты жазушылар шығармашылығымен таныстырып өтті. Кездесуде жазушылар бірден мақалада айтылған мәселелерге көшті. Елбасы мақаласында халқымыздың рухани жаңғыру мәселесін бекер көтерген жоқ, оны ғаламдық өзгерістермен байланысты сабақтады. Жаһандану мен қатыгез бәсекеде қай ұлттың болсын жылқының жалынан ұстағандай қолы ілінері – өзінің ұлттық тілі, дәстүрі, салты, өнері, қысқасы, ұлттық коды болмақ. Алдымен қазақ өз орнын белгілеуі тиіс екенін жазушы Серік Асылбекұлы мәліметтермен айшықтай түсті. – Жер жүзінде 6 мыңдай этнос, ұлт бар, 193 мемлекет Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше, сол мемлекеттердің арасында Қазақстан бар. Тағы бір мәлімет – қазақтар дүние жүзіндегі әлгі 6000 ұлттың ішінде 43 орын алады. Халқының саны 10 миллионнан асатын ұлттар макро, 100 миллионнан асатын халықтар мега ұлттар болып саналады. Біз макро ұлтқа жатамыз. Әлемде жер көлемі жөнінен 9-орын алатынымыз тағы бар. Қазақ халқының бәсекеге қабілетті болуы оның санына да байланысты. Өйткені, әлемдік бәсекеге саны көп халықтар төтеп береді, сондықтан алдағы уақытта саны кемінде 30 миллионға жететін аймақтық ірі ұлтқа айналу арман-мақсатымыз болуы шарт. XX ғасырдың басында әлемде 12 мың ұлт болған екен, қазір соның төң жартысы жоқ, өзге ірі ұлттарға жұтылып кеткен. Өйткені, олар ділінен, тілінен, дәстүр, мәдениетінен айырылып қалды, ұлт ретінде жоғалды, – деді Серік Асылбекұлы. Әріптесінің ойын сабақтай түскен Асқар Алтай қазақ халқы уақыттың жаһандық өзгерістеріне қалай дайын болуы керектігін тілге тиек етті. – Біз халқымыздың тарихынан ешқашан ұялмаймыз. Қазақ – ежелден келе жатқан халық, оның азақына өткен ғасырларда белгілі себептер болды. Ал XXI ғасырда ол қандай күйге түседі? Елбасы мақаласы халқымыз ұлт ретінде жұтылмауы үшін адаспас бағдар береді. Тәуелсіздік алған 25 жылда біз мемлекет ретінде экономикалық жағынан нығаюға көбірек көңіл бөлдік. Енді рухани жаңғыру кезеңі келді, уақыт соны талап етіп отыр. Қазақстандағы мемлекет құраушы халық – қазақ халқы. Сондықтан қазақ халқы еліміздің дамуына да, жетістігіне

де жауапты болып табылады. Бізбен бірге кең даламызды жүзден аса этнос мекендеп, Қазақстанды өзінің отанына балап отыр, олар үшін де жауапкершілікті біз, қазақтар алуымыз керек. Этностардың кемшілігіне көшіріммен қарап, жетістігін айту парыз, – деді Асқар Құмарұлы. Жазушы Серік Асылбекұлы «жаһандық бәсекеге халқының саны көп ұлттар төтеп береді» деген пікірін заңдан қойылған «Бәсекеге халқымыз сапа жағынан дайын ба? Ол үшін не істелуі тиіс?» деген сұрақтан кейін одан әрі жалғады. – Сан сапаға айналуы тиіс. Мен осы жөнінде Алаш қайраткерлері айтып кеткен жапон халқының мысалын келтіргім келеді. Бір кезде артта қалыңқырап келген жапон халқы қай жағынан алсаң да бүгін дүние жүзіндегі ең алдыңғы қатардағы халық, мемлекет. Өткен ғасырдың ортасынан ауа олар электроника, машина жасау, тағы басқа салалардан дүние жүзінде көшбастаушы мемлекеттің біріне айналды. Жапон кереметі неде еді? Олар өзінің ұлттық тілін, ділін, дінін, мәдениеті мен өнерін сақтай отырып, батыстың технологиясын алды, дамытты, – деді Серік Асылбекұлы.

Жазушы Серік Асылбекұлы да балалар әдебиетіне қалам тартады, бірнеше байқаудың лауреаты да атанды. Алайда, жазушы балалар әдебиетінің дамуына елімізде жүргізіліп отырған жұмыстардың жеткіліксіз екенін айтты. Оны ақын Ақылбек Шаяхмет те қолдады. – Кәсіпкер Бауыржан Оспанов құрылтайшы болған «Алтын қалам» байқауы балалар әдебиетінің серпілуіне ықпал еткен еді. Оған тек қазақ тілінде ғана емес, орыс, басқа да тілдерде балалар тақырыбына жазатын жазушылар қатысатын. Өткен жылы мен де осы байқауда екінші орынға ие болдым. Бірақ бұл байқау биыл жарияланған жоқ. Ал жалпы қазақ әдебиеті, қазақ фольклоры өте бай. Өкінішке қарай, қазақ балалар әдебиеті, басқа шығармалар да орыс тіліне аз аударылады, бұл жөнінен мемлекеттік қолдауды сезіне қоймаймыз. Ал қазір балаларға арналған кітаптарды шығаратын баспалар кітапты тартымды етіп, суретімен шығармайды. Қостанай қаласының орталығындағы «Атамұра» кітап дүкеніне кірсеңіз, орыс тіліндегі балалар кітаптары толып тұрады, ал қазақ тілінде сол дәрежедегі жақсы кітаптарды таппайсыз, – деді Ақылбек Қожаұлы. ген Асқар Алтайдың пікірін кездесуге келгендер аса ықыласпен қолдады. Бір айта кетерлігі, жазушылармен кездесу үшін Достық үйіне өзге ұлттың өкілдері де көп жиналды. Кездесу нәзінен мемлекеттік тілде өткенімен орыс тілінде де жауаптар айтылды. Рухани жаңғыру туралы Елбасы мақаласындағы мәселелер барлық қазақстандықтарды толғантқаны мәлім. Кездесу қазақстандықтарды біріктіретін, ынтымағын арттыратын қазақ тілі болуы керек деген Елбасы сөзі өмір шындығына айналатынын меңзегендей болды.

Ашық дәріс

Қостанай ауданы әкімдігінің аудандық тілдерді оқыту орталығының ұйымдастыруымен 2017 жылдың 14 маусымында «Қазақ зиялыларының латын әліпбиіне көшуі жөніндегі ой-пікірлері» атты дөңгелек үстелі өтті. Дөңгелек үстелдің мақсаты: Латын қарпіне көшудің маңыздылығы туралы кеңінен ақпарат тарату, қоғамдық пікірді қалыптастыру болып табылады. Дөңгелек үстелді Мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің басшысы Б.Б.Уәлиев жүргізді. Бұл шараға қазақ ақыны, жазушы, көсемсөзші-журналист А.Қ.Шаяхмет және аудандық мемлекеттік мекемелердің басшылары, ауылдық округтердің оқытушылары және Қазақстанның латын қарпіне көшуін іске асыру жөніндегі Қостанай ауданының ақпараттық-түсіндірме тобының спикерлері қатысты. Іс-шара барысында «Тілдарын» облыстық оқыту орталығының директоры Г.М.Талапова - «Латын әліпбиіне көшу заман талабы» және Қостанай ауданы әкімдігінің «Білім бөлімі» ММ әдіскері Р.Н.Әбдіғамидова «Латын әліпбиі туралы жалпы түсінік» атты баяндамаларымен ой бөлісті. Ақпараттық-түсіндірме тобының мүшесі, Қостанай аудандық мәслихатының хатшысы Б.Ғ.Көпжасаров өз ойын ортаға салып, ұсыныстар айтты. Қостанай облысы зиялы қауымның бірі, қоғам қайраткері, ақын және жазушы А.Қ.Шаяхмет ашық дәрісін өткізіп, дәйекті мысалдар келтіріп, туындаған сұрақтарға жауап берді.

Қорытындылай келе, қатысушылар өз ара пікірлерін ортаға салып, ой бөлісті. Алдағы уақытта латын қарпіне көшуін іске асыру жөніндегі ақпараттық-түсіндірме тобының мүшелері және спикерлері бекітілген жоспарға сәйкес әр сала мамандармен, аудан тұрғындарымен жұмысын жалғастырады.

**Қостанай ауданы әкімдігінің
аудандық тілдерді оқыту орталығы.**

«Жібек жолы» экономикалық белдеуі: тарихы мен мазмұны

Қытай Халық Республикасы 2013 жылы Еуразия континентін қамтитын «Жібек жолы» экономикалық белдеуі» атты жаңа жобаны ұсынды. Мұны соңғы уақыттағы әлемде жасалған ең ауқымды экономикалық жоба десе болады. Қытайдың мәлімдеуінше, оның мақсаты Жібек жолы экономикалық белдеуінде орналасқан елдердің экономикаларының дамуына жаңа серпін беру. Азияда ондай батыл қадамға баруға әлемнің екінші экономикасын иемденген, дамуы жағынан алда тұрған Қытайдың ғана қолынан келерін мойындау керек. Бұл заңды да, себебі, байырғы замандардан Жібек сауда жолының пайда болуына, дамуына Қытай ықпал еткен. Сондықтан Қытай өзін оның мұрагері санайды. Бүгінде, Қытай экономикасы жаһандануға бейімделуде. Қытайға өз нарығы тарлық ете бастады. Сондықтан, әлемдік нарықта бай тәжірибесі бар Қытай «өз қазанында қайнау» кезеңінен өтіп, стратегиялық бағыттағы «Жібек жолы» экономикалық белдеуі» жобасына үміт артып отыр. Қытай өзге елдерді «дамуға итермелей» отырып, өз тынысын кеңейте түсуді мақсат етеді.

Жібек жолы жобасының қысқаша тарихы

Бұл жобаның негізін Қытайдың ұсынысымен 2001 жылы құрылған Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы (ШЫҰ) құрайды. ШЫҰ әуел бастан экономикалық мақсатта құралған еді. Алғашында қарқынды дамыған ШЫҰ уақыт өте әлеуетін жоғалта бастады. Оған ұйымға мүше елдердің, әлемдік геосаясаттағы жағдайлар әсерін тигізді. Осы аралықта ұйымның белді мүшелері – Ресей, Белоруссия, Қазақстан – өзара Кедендік одаққа, кейін Еуразиялық экономикалық одағына бірікті. Соған сай бұл елдердің көптеген заңдары өзгертілді. Әрине, бұл Қытай тарапынан жасалатын инвестицияға аса тиімді емес. Сондықтан болар, ҚХР-сы экономикалық қатынаста жаңа форматқа көшіруге ынталы. Яғни, ШЫҰ сатылы түрде ШЫҰ-нан Жібек жолы экономикалық белдеуіне айналады. Ол туралы ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин 2013 жылғы Астанаға сапарында Назарбаев университеті студенттеріне оқыған лекциясында алғаш рет айтты.

Си Цзиньпиннің лекциясында не айтылды?

– Осыдан 2100 жыл бұрын Хань империясының өкілі Чжан Цянь Орталық Азияға достық сапармен келеді де, мұндағы патшалықтармен келіссөздер жүргізген екен. Сол кезден бастап Шығыс пен Батыс арасындағы Ұлы Жібек сауда жолы пайда болыпты. Ол жол Қытайдың Шәнси аймағынан басталып, Еуропаға барып жалғасқан. Шығыс пен Батысты байланыстырған ол күре тамыр қазіргі Қазақстан жері арқылы өткен. Соның арқасында халықтар бір-бірінен өнер үйреніп, мәдениеттер алмасып, сауда жолы адамзат дамуына ықпалын тигізген. Сөйтіп, 2000 жылдан астам тарихы бар Жібек жолы бізге, мәдени және діни ерекшеліктерге қарамастан, елдер мен елдер сыйластық пен сенімнің арқасында өзара тиімді қатынаста бола алатындығын көрсетті.

Қазір Қытай мен Еуразиялық Экономикалық Одақпен арақатынасын жаңа деңгейге көтеретін уақыт

келді. Біз суларымыз жалғасып жатқан көрші елдерміз. Сондықтан Орталық Азия мемлекеттері Қытай саясатында маңызды орында тұр. Біз екі арадағы достық және әріптестік қатынастың дамуына мүдделіміз. Қытай көрші елдердің ішкі ісіне араласпау саясатын ұстанады. Көршіге құрметпен қараймыз, үстемдік етуге ұмтылыс жоқ. Мақсатымыз: өзіміз өмір сүріп жатқан аймақты үйлесімді даму кеңістігіне айналдыру.

– Біз бір-бірімізді қолдай отырып, мемлекет тәуелсіздігі, ұлттық қауіпсіздік және тұрақтылық жөнінде стратегиялық әріптестікке қол жеткізсек дейміз. Оны екі жақтың ынта-жігерімен жүзеге асыра аламыз.

– Біз өзара пайдалы экономикалық қарым-қатынасқа, ынтымақтастық пен тұрақтылыққа қол жеткізуді көздейміз. Оның екі жаққа тиімді болғанын қалаймыз.

1. Экономикалық дамудың стратегиясы мен тактикасы туралы үнемі пікір алмасып, саяси және заңдық тұрғыда келісімге келіп отыру.

2. Біртұтас жол қатынасы жүйесін дамыту. Соның ішінде, автомобиль жолдары тасымалдарына қолайлы жағдай туғызу.

3. Үш миллиардтан астам халық тұратын Жібек жолы экономикалық белдеуінде сауда байланысын арттыру, кедергілерді бірлесе шешу.

4. Арадағы ақша айналымын жолға қою. Бір-бірімізбен өз валютамызбен есеп айырысуға басымдық беру. Аймақтың әлемдік бәсекелестіктегі қабілетін арттыру.

5. Халықаралық байланыс қоғам мен қоғам арасындағы сенім орнағанда табысты болады. Осыны ескере отырып, дәстүрлі достық қатынасты одан әрі дамыту.

ҚХР төрағасының лекциясының басты мазмұны осы. Көрші елдер қатынасы көбіне екі жақтың көзқарасы сай келуіне байланысты болғандықтан, оқырмандарға Қытай тарапының көзқарасын ұсындық.

Жібек жолы Қытай зерттеушісінің көзімен

Қытайдың Ресей және Орталық Азия институтының ғылыми қызметкері Юй Чжашао былай жазады:

– Қытай жобасы іске қосылу барысында Еуразиялық басқа жобалармен бәсекеге түсетіні анық. Мысалы, қазірге дейін Ресей ұсынған экономикалық одақ пен АҚШ қолдап отырған «Жаңа жібек жолы» жобалары осы қатардан. Бірақ олармен салыстырғанда – Қытай жобасының артықшылығы бар: Біріншіден, Жібек жолы экономикалық белдеуінде бір-біріне мәдениеті жақын елдердің орналасқандығы. Екіншіден, оны жан-жақты бағытта дамыту көзделгені. Мысалы, қазір 4 бағыт анықталған: 1-ші – Қытай – Моңғол – Ресей бағыты, 2-ші – Қытай – Шыңжаң – Қазақстан – Өзбекстан – Иран – Түркия бағыты, 3-ші – Қытай – Пакистан – Индия бағыты, 4-ші Қытай – Оңтүстік Шығыс Азия, Тайвань – Индонезия – Араб мемлекеттері бағыты. Бұл жерде әр елдердің арасындағы кездесетін қайшылықтар толық ескеріледі. Мәселен, Пакистан мен Индия арасында қайшылық бар. Үшіншіден,

Қытайдың экономикалық белдеудегі елдердің көпшілігімен ортақ шекарасы бар. Мысалы, Қытай Орталық Азияның үш мемлекетімен, Шығыс Азия мемлекеттерімен шектеседі. Бұл олармен тиімді транспорттық инфрақұрылым жасауға мүмкіндік береді. Төртіншіден, қаржылық мүмкіндік – Қытай өз экономикасына зиянсыз жағдайда кез келген ірі жобаларды қаржыландыра алатын мемлекет. Одан өзге елдің қауіпсіздігіне төнетін ешбір қауіп жоқ. Сондықтан инвестиция құйып отырған Қытай үшін экономикалық қатынаста тұрақтылық болуы, инвестицияның қайтарымына кепілдік болуы аса маңызды. Бұл – басты көрсеткіш. Сол себепті де, жобаға қатысушы елдердің арасында қайшылық болмауы, болған жағдайда келісімге келіп, оны шешулеріне Қытай жағы мүдделі. Соған сәйкес, Қытай өзара қатынаста «Жеке мақсаттан мораль жоғары» деген қағиданы ұсынады. Яғни, әділеттілік пен тепе-теңдікті басшылыққа алған дұрыс деп санайды.

Қазақстандықтардың көзқарасы қандай?

Осы мақаланы дайындау барысында философ Уәлихан Түлешовтың пікірін білдік:

«–Меніңше, Қазақстанның басты бағыты Батыс болса, екінші орында ҚХР болады. Ал Еуразиялық Экономикалық Одақ үшінші орында тұр. Себебі, біз қазір көбіне Батыспен және Қытаймен көп сауда жасаймыз. Сондықтан, осыдан-ақ қай жақпен қатынас басым екені көрініп тұрады. Сонымен бірге, біз Орталық Азиядағы жақын көрші республикалармен қатынасты түзеу қажет. Әзірге біздің тарап басты бағытты анықтай алмай отыр. Мүмкін солай ету де қажет шығар. Өйткені, әрбір интеграциялық бағыттың өз ерекшеліктері бар. Себебі, интеграциялану процесі халықтар достығы, мәдени жақындығы, тілі және сол сияқты көптеген бөлшектерден тұрады. Ең бастысы, оның әрқайсысы мемлекеттің адами ресурсына келіп тіреледі. Қазақстан жағы осыған дайын ба? Осы жағын мықтап қолға алу керек.»

Ал, саясаткер, «Ұлт тағдыры» қозғалысының жетекшісі Дос Көшімнің пікірі былай екен:

« – Алдымен, «Қытайға бізден не керек?» деген сұраққа жауап табайық. Меніңше, қазір жоғары қарқынмен дамып келе жатқан Қытай еліне өте мол шикізат қажет. Сонымен қатар олар энергиялық ресурстарға да зәру – Қытай экономикасы жаңа технологиямен жарақтануда, жаңа өндіріс орындары көптеп ашылуда. Әрине, осы жағдайда Қытай шикізат пен энергия ресурстарын Африкадан, Латын Америкасынан, Қазақстан мен Ресейден алуға ұмтылып отыр. Бұл — қазіргі таңда әлемдегі барлық мемлекеттер арасындағы қалыптасқан сауда қатынасы. Ешкім бізге өзара қатынасты күштеп таңбайды. Сондықтан Қазақстан да өзіне пайда әкелетін жағын ойлағаны дұрыс. Ондай әріптестік қатынастан шошудың қажеті жоқ. Баға қай жақта тиімді болса, сол жаққа сатамыз. Ол өз құқымыз емес пе? Сондықтан, көп мәселе өзімізге келіп тірелетін сияқты.

Қазір біз «жер сатуға» мораторий жарияладық. Осындай алдын ала тәуелсіздікке қатысы бар мәселелерді Ұлттық қауіпсіздік тұрғысынан шешіп отыру – барлық дамыған және дамушы тәуелсіз елдердің алдында тұрған жағдай. Осы жағынан алғанда, бізде де атқарылатын шаруалар шаш етекпен. Себебі, «Жібек жолы» бағдарламасы тек әр елдің

заңы құрметтелетін, тепе-тең әріптестік жағдайында ғана сәтті жүзеге асады. Мен осы тұрғыдан оның елімізге тигізер пайдасы мол деген сенімдемін. Әңгіме – экономикалық байланыс кезінде өзіміздің ұлттық мүддемізді қорғай білуімізде. Мойындауымыз керек, Қазақстанда, оның ішінде қазақ қоғамында Қытайға деген «сақтану» көзқарасы басым. Бұл, біріншіден, Кеңес өкіметі кезінде қалыптасқан психология болса, екіншіден, сөз жоқ, Қазақстан ақпарат кеңістігінде өз үйіндей отырған Ресей идеологтарының жұмысы. Олар қазақтарды Қытаймен қорқыта отырып, Ресейдің қорасына әкеліп тоғытпақшы.

Осы жерде біздің биліктің де қатесін айта кету керек: Біз әлі күнге дейін Қытай инвестициясы ретінде келетін 51 кәсіпорында қанша мамандар келетінін, қазақстандықтарға қанша жұмыс орны табылатынын, ол кәсіпорындардың экологиялық талапқа сай екендігін, т.т. білмейміз. Жариялылық жоқ жерде дәлелсіз, дерексіз қаңқу сөз көбейеді.»

Бүгінде Қытай өндірісінің елімізге енуі ақиқатқа айналууда. Ол туралы 25 наурызда Астанада журналистермен өткен кездесуде Қытайдың Қазақстандағы елшісі Чжан Ханьхуэй былай деп мәлімдеді: «Шымкент мұнай өңдеу зауытын соңғы технологиялық тұрғыда қайта жасақтандыру жоспарда тұр. Ал Қостанайда бірлескен автомобиль зауытын салу басталады. Солтүстік Қазақстанда Қытай инвесторларының көмегімен салынған өсімдік майын өндіретін зауыт жылына 300 мың тонна май өндіретін қуатқа жетті. Сонымен бірге, Қытай жағы Қазақстаннан бидай, ұн, ет сатып алуға келісті. Ұн жеткізілуде. Алайда, Қытай нарығы өте үлкен. Оны қанағандандыруға Қазақстанның өндірістік әлеуеті жеткілікті ме деген сұрақ туады. Осы тұрғыда Қытай бүкіл Еуразиялық Одақ тауарларының Қазақстанда жинақталып, Қазақстаннан Қытайға өтуі тиімді болар еді деп санайды.»

Президент Н.Назарбаев өзінің халыққа Жолдауында Қазақстанның үшінші жаңғыруы басталатынын жариялаған болатын. Қазір соның бастапқы процесі – саяси реформа мен экономикалық жаңғыру қарқынды қолға алына бастады. Ол бір мезгілде экономикалық приоритеттерді қайта қарап, экономика шикізат өндірісінен өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы өндірісін дамытуға бет бұрды. Ал саяси реформа билік өкілеттігін бөлу арқылы, әр саланың жауапкершілігі мен қоғамды басқару тиімділігін арттыру бағытында жолға қойылуда. Сонымен қатар, Елбасы өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында Қазақстанның жаһандануға енуі кезеңінде «Мәдени-географиялық белдеуге» айналуы тиіс екендігін атап көрсетті. Яғни, бұл – «Жібек жолы» экономикалық белдеуі экономиканы ғана емес, мәдени-рухани саланың да дамуына серпін береді деген сөз. Елбасы өз мақаласында осы ойын «Әлем бізді қара алтынмен немесе сыртқы саясаттағы ірі бастамаларымызбен ғана емес, мәдени жетістіктерімізбен де тануы керек» – деп түйіндеді. Ендеше, осы айтылғандардан, болашақта Қазақстан мен Қытай арасындағы экономикалық, саяси, мәдени байланыстар арта түседі деп болжам жасауға болады. Біздің қоғам жұдырықтай жұмылып, осыған тас-түйнектей дайын отыруы керек.

Әбдірашит БӘКІРҰЛЫ,
философия ғылымдырының докторы.

ДӘУІРІНДЕ ДӘУІРЛЕГЕН

белгілі журналист, публицист Ділдәбек Қорғанбеков

Ділдәбек Қорғанбекұлымен сонау артта қалған 70-жылдардың соңына қарай, қайын жұртымның үйінде танысқан едім. Арқалық қаласында тұратын қайын атам – Ердаулет Жармұхамедұлымен ол ағалы-інілі болып, қоян-қолтық араласады екен. Бұл кезең Торғай облысының көршілес Қостанай, Ақмола облыстарынан өз еншісін алып, жеке отау тігіп, керегесін кеңейтіп жатқан кез болатын. Қостанай облысы кезінде Целиноград (қазіргі Астана) қаласына оқуға түсіп, оны бітіргеннен кейін, осы жаңа облысқа ат басын тіреп, оның құрылысына қызу араласып кеткен едім. Қойнауы қашаннан қазынаға толы Торғай елі – тума таланттарға тұнып тұрған өлке ғой. Ділдәбек аға мені алғаш танысқаннан-ақ өзіне баурап алып еді. Ол ешкімді алалауды білмейтін, көкірегінің көкжиегіне көз жеткісіз аса білімпаз, жоғары мәдениетті жан болатын. Мәдениеттілігі сол, бас қосқан отырыстарда, үлкен-кішілердің сөздеріне ретсіз араласпай, араласса «Айып етпеңіздер, Сіздер сөз етіп отырған сұрақтың дұрыс шешімі былай болады» деп білгенін жұрттың алдына жайып отыратын. Көп білемін деп кеуде кергенін ешқашан көрген емеспін. Қашан көрсек де, сабыр сауытынан табылып, жүздескен жандарға мейірім нұрын шашып жүретін. Қарсы қайырған көмірдей қап-қара шашы, үстіне киген мұнтаздай киімі, бұрынғының шешендерінше сөйлеген сұлу сөздеріне дейін оны жұрттан ерекше қылып тұратын. Жақсы сөз – жан азығы. Ділдекең сөйлеп тұрғанда, біреулер оның сөзін бөлмесе екен, орынсыз килікпесе екен – деп іштей тілеп отыратынбыз. Ондай сәттерде қараторы жүзі балбұл жайнап, қайнар бұлақтың көзін ашқандай күйде болатын. Қалай десек те тіл маманы ғой, қызыл тілінің құдіретімен тыңдаушысын биік құздың шыңына шығарғанын көріп, көзі күлімдеп, жүзінде тек өзіне ғана тән жымиыс пайда болатын. Ділдәбек ағам менің өмірдегі аяқ алысыма көз қырын салып жүреді екен. Бір кездескенімізде: «Асқаржан, мен сені сыртыңнан үнемі бақылап жүремін, негізгі бағытың дұрыс. Тек алдағы уақытта жұрттың алдына шығып, жасаған баяндамаларыңда (ол кезде құрылыс басқармаларын басқаратынмын – **авт.**) Орталық партия комитетінің шешімдеріне, нұсқауларына сілтеме жасап отыруды есіңнен шығарма. Сонда тыңдаушыларға сөзің ұтымды болады, сосын өндірісте қолданатын қарадүрсін сөздеріңді жүрекке жылы естілер сөздермен алмастыр» деп ақыл-кеңесін қосты. Қазір ойлап отырсам, сол кездегі жоспарлы жұмысты қатты қадағалайтын, басты назарында ұстайтын партияның қырына қалып жүрмеуімді Ділдәбек ағаның маған ескерткен түрі екен ғой. Өмірде басты бағыт-бағдар көрсетуші партияның «ол мектебінен»

де аман-есен өттік қой. Сол жолы «Торғай таңы» газетіне мен туралы көлемді мақала жарияланып, абыройымды асқақтатып, ел алдындағы беделімді биіктетіп еді.

Бірде маған Ділдекең туған ауылы Үрпекке (бұрын А. Иманов атындағы кеңшар болып аталатын – **авт.**) бірге барып қайтуға ұсыныс жасады. Жанымдай жақсы көріп кеткен жақсы ағаның өтінішін қалай орындамайын?! Екеуімізде де жеңіл қызметтік автокөлік бола тұра, әкеміздің ескі ГАЗ-69 жекеменшік машинасымен жолға шықтық. Ділдәбек ағаның бір қасиеті – буынсыз жерге пышақ ұруды, адам баласына орынсыз салмақ салуды білмейтін. Жолға шығар алдында автогаражына соға кетумді сұрады. Гаражында бір-екі 20 литрлік канистра толы бензин дайындап қойыпты. Және оны заправкadan сатып алынғанын дәлелдейтін түбіртек (квитанция) ұсынды. Андропов заманында тәртіпке үйренбегендер, сол тәртіпке мойындарын бұра бастаған кез болатын. Күн жексенбі болатын. Кезек-кезек әңгіме айтумен отырып, ағамыздың туған ауылына қалай жеткенімізді де байқамай қалыппыз.

Ділдәбек ағамыздың ауылдас ағайындарының оның келгеніне қалай қуанғандарын көрсеңіздер етті! Ширетке тұрып: «Біздің үйден дәм татып, кетіңіздер» деушілердің қатары қалыңдай түсті. Осындай сыйқұрметтен кейін, оның өмірбаянына деген қызығушылық пайда болды. Ділдәбек Қорғанбекұлы жоғарыда айтқанымдай Амангелді ауданына (Бұрынғы Батпаққара ауданы) қарасты Үрпек ауылында 7 шілде күні, 1937 жылы дүниеге келіпті. 1961 жылы Қазақ мемлекеттік университетін сырттай аяқтап, еңбек жолын республикалық жастар газеті «Лениншіл жас» газетінен бастайды. Өз мамандығына мәтхан жасты «Кісі елінде сұлтан болғанша, өз елінде ұлтан бол» деген ой мазалай бастайды. Осы ой оны жетелеп туған ауданына әкеледі. Онда ол аудандық «Социалистік шаруа» газетінде бөлім меңгерушісі болып қызмет істейді. Ділдәбек ағамыздың туған ауданына оралуына басты себепкер болған Айсұлу Ниязбекқызы еді. 1960 жылы Алматыда өткен Республикалық фестивальде халық театры атағын жеңіп алуға олар өз үлесін қосты. Ол жүрегімен құлай сүйген сүйіктісіне жеткенше асығумен уақытын өткізеді. Осы жылдары Амангелді аудандық халық театрының жұмысы Қостанай облысына кеңінен мәлім болатын. Табиғатынан талантты Ділдәбек ағамыз осы театрдың қойылымдарына белсене атсалысып, бірнеше басты рөлдерді сәтті сомдап, көпшіліктің көзіне түседі. Айсұлу апайымызбен көңілдері жарасып, отау құрады. Көп ұзамай талантты ағамызды Қостанай облыстық «Қостанай таңы» газетінің бөлім меңгерушілігіне қызметке шақырады. Осы кездері осы ұжымға жас маман болып орналасып жатқан, қазіргі Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі, Қазақстанның құрметті журналисі Сәлім Меңдібай ағамыз сол сәттерін сағынышпен есіне алып отырады. Менің өмірде қаламымның қалыптасуына оң ықпалдарын тигізген азаматтар аз болған жоқ. Солардың бірі де бірігейі – Ділдәбек Қорғанбекұлы болды» деп ағынан жарылуы, ағамыздың жалынды журналист, дарынды публицист болғанының дәлелі емес пе?! Өмір мектебінің өткелдерінен өтпей, маңдай терін төкпей, қандай да қаламгер өздігінен жұртшылықтың назарына іліккен Ділдекеңді Қостанай облыстық партия комитетіне нұсқаушы қызметіне шақырады.

Ол кезде Қостанай облыстық партия комитетінің 1-хатшысы болып істеген Бородин деген етжеңді басшы болды. Барған жерінде «Мен тек қана бұзау етін ғана жеймін» деп жұртты дүрліктіріп жүретін. Бір өзі бір түйенің жарты етіндей денесімен аудан жұртшылығының алдында отырып, баяндама жасағанын бала күнімде талай көргенім бар. Бала болсақ та, жергілікті ұлт өкілдеріне сол басшының көзқарасының қалай екенін кішкентай жүрегімізбен сезетінбіз. Жергілікті халықтың ішінен көзге көрінген азаматтарды көп дәріптей бермейтін. Сондықтан Ділдәбек Қорғанбекұлының осы қызметке келуін жерлестері зор жетістікке балап, қуана қол соқты.

1965-1968 жылдар аралығында Алматы жоғары партия мектебінде оқып білімін шыңдады. 1968-1970 жылдары Қостанай облыстық «Қостанай таңы» газетінде облыстық теле-радио комитетінде жемісті еңбек етті. 1972 жылы Торғай облысы

бойынша Қазақ радиосында тілшілік етті. Сол жылдары ол қаламының қарымдылығымен ел-жұртына танылып үлгірген, қазіргі қазақтың айтулы ақындарының бірі, ақберен жазушысы – Ақылбек Шаяхмет ағамызды бірге қызмет істеуге шақырыпты. «Балықшы балықшыны алыстан таниды». Біз қазақ деген халық қашаннан ортақ өгізден оңаша бұзауының болғанын қалаған халықпыз. 1970 жылы жаңадан Торғай облысы ашылғанда Ділдәбек Қорғанбекұлының қуанышында шек болмады. Туған жеріне аянбай еңбек етіп, маңдай терін төккісі келді. Сол кездерді есіне оралтқан қаламдас әріптесі, Қазақстанның мәдениет қайраткері, «Құрмет» орденінің иегері Ғұмар Ахметин ағамыз: «Ділдекеңнің туған еліне асыққаны әлі күнге дейін көз алдымнан кетпейді. Тіпті маған – Ғүмеке, менің туған еліме барып, бірге еңбек етсек қайтеді?» – дегені де бар. Шіркін, Ділдекең кең еді-ау! Талант иелерін жазған еңбектерінен жазбай танитын. Көпшілік қауымның алдында оларды дараландырып көрсетуге жанын салатын. Бұл оның өнер адамына деген шексіз сүйіспеншілігі мен құрметінің көрсеткені болса керек, 1973 жылы туған жеріне табан тіреген Ділдәбек Қорғанбекұлы Қазақстан КП Торғай облысы комитетінің нұсқаушысы болып 1979 жылға дейін қызмет істеді.

Кейін оны «Торғай таңы» газетінің редакторының бірінші орынбасары етіп тағайындайды. Сөйтіп өз ісіне тиянақты қарайтын, қаламы жүйрік журналист-публицист ағамыздың алдынан ақжол ашылып, өмірдегі дәуірлеу кезеңі басталады. Ділдекеңнің өмірде кішіге ізет, үлкенге құрмет көрсете білген іскер басшы болғанын жоғарыда тілімізге тиек

еттік. Бірақ іштерінде қызғаныштың қызыл иті қыңсылағандар: «Ол адам баласына жақындауды бімейтін, өз-өзінен оскырынып жүретін – Киік кісі ғой» – деп негізсіз айтылған әңгімелерді бықсытты.

Ділдекең ондай әңгімелерді елемей, өмірдегі өзінің дара жолымен жүрді. Сол жүрісімен жұртының жұғындысы болып, халқының қалаулысы атанды. Арқалық қалалық кеңесіне, Торғай облыстық кеңесіне депутат болып сайланды. Торғай облысы партия комитетінің бюро мүшесі болған. 1986 жылы Көкшетау облысы партия комитетінің идеология хатшылығына келісімін беріп, Қазақстан компартиясының шешімін күтіп жүргенде кенеттен өмірден озды. Ел алдындағы елеулі еңбегі ескеріліп бірнеше медальдармен марапатталған.

Енді, Ділдекең «Адам баласына жуыстығы болмады, ешкімге жақсылық жасамады» деген сөзге оралатын болсақ, бұл сөздің негізсіз айтылғанын өмірдің өзі бір емес, бірнеше рет дәлелдеп берді. Оның бірі Назарбек әкемнің басынан өткен мына бір жағдай. Ол кісі біраз жыл ақпарат саласында, партия қызметінде (кеңешарларда парторг болып қызмет істеген) өмірінің соңғы жылдарында аудандық «Жаңа өмір» газетінде редактор болып қызмет істеген. «Баспасөз саласының үздігі» деген атағы бар ақын адам болатын. Денсаулығына байланысты зейнеткерлікке шыққасын, Арқалық қаласына қоныс аударған еді. Бірде Ділдекеңмен әкем жолығысып, қос қаламгер біраз қауқылдасып қалыпты. Ағалыққа тұра алған Назағасын Ділдекең рухани тұлға ретінде қарап, қатты құрметтейтін. Бірін-бірі жақсы танитын ағалы-інілі қаламгерлер іштеріндегі бүгіп жатқан сырларын сыртқа шығарса керек. Қол алысып қоштасарда марқұм әкем қаламдас інісіне денаулығының қалыпқа келе жатқанын, қолының қалам ұстауға жарап қалғанын айтып, тілшіліктің реті келіп жатса, жұмысқа қабылдауына емеурін танытыпты. Қамшы салдырмайтын қаламгерлерді жаны қалайтын Ділдекең Қорғанбекұлы келесі күні қызметтік машинасын жіберіп, жұмысқа шақыртыпты. Біздің қазақта: «Қазақ бар болса көре алмайды, жоқ болса бере алмайды» деген сөз бар. Сол сөз әкемнің алдынан шығыпты. Кезінде өзі тәрбиелеп, өрге көтерген бір шәкірті, бос тұрған жұмыс орнына әкемнің қабылдануына қарсылық танытып, қасарысып қалыпты. Күшік күнінен тәрбиелеген жерлес інісінен мұндай қылықты күтпеген әкем: «Өзім өсірген текешігім өзіме секіргендей болды-ау» – деп кетуге дайындалғанда, сол отырысқа қатынасқан, елімізге танымал журналист Жұмабек Жәнділдин: «Назекенді менің бөліміме жіберіңіздер, бұл кісіні бір адамдай жақсы білемін» депті. Ділдекең оған: «Сенің бөліміңде бос штат жоқ қой, қалай жібереміз?!» десе, Жұмабек досым, «ол жағына уайымдамаңыз, бір тілшіміз көптен бері жұмыстан босатуымызды сұрап жүр еді, жазбаша арызы суыртпама жатыр» деп, әкемнің жұмысқа орналасуына септігін тигізіпті.

Содан әкем сол күні «Торғай таңы» газетінің толыққанды тілшісі болып шыға келді. Жұмабек досыммен кезінде Көкалат ауылында сегіз жылдық мектептің бір сыныбында бірге оқығанбыз. Сол мектепті бітірісімен, онжылдықты әрқайсымыз әр

жерден аяқтап, жоғары білім алып, ақыры Арқалық қаласында қайтадан бас қосқан болатынбыз. Сол Жұмабек досым келесі күні жұмысына ертерек келсе, жұмыс орнында менің әкемнің отырғанын көреді. «Ой, Нәке, жұмысқа ерте келгеніңіз не?» деп сұраса, менің әкем: «Жұмабек балам, мен Сталиннің мектебінен шыққан адаммын, жұмысқа уақытынан бұрын келу әдетіме айналған» дейтін көрінеді. Оның сөзін әзілге бұрып, Жұмабек досым: «Менің Мұттал ағайдың мектебінен өткенімді жақсы білесіз, етеңнен бастап жұмысқа асықпай келуіңізге болады. Бастықтар – неге кешіктіңіз? – деп сұраса, бөлім бастығының тапсырмасымен кешіктім деуіңізге болады» депті. Оның «Мұттал ағай» деп отырғаны, біз тұрған «Еңбек» кеңшарының директоры болған кісі. Қара жер хабар бермесін, сол кісінің жұмыс күні басталар алдында басын жазу әдеті көрінеді. Жұмабек әріптес достары: «Жұмысқа Назекен келгелі, жұмыс орнына орынсыз бас сұғудан қалдық қой» десе, Ділдекең ағамыз: «Әкеңнің арқасында ұжымымызда еңбек тәртібі қалыпқа келіп қалды» деп қалжыңдайтын көрінеді.

Азаматтығы Асқар таудай қаламгер ағамыз 1980 жылдан бастап, өмірінің ақырына дейін Торғай облыстық радио және теледидар хабарлары облыстық комитетінің төрағасы қызметін абыроймен атқарды. Қабырғалы қазақтың қасиетті сөз өнері қашанда өзге құндылықтарымыздан оқшауланып биік тұрған ғой. Сондықтан да, кеудесі кенді кеңпейіл жан Ділдекең Қорғанбеков ағамыз артына бөз аманаттамай сөз аманаттап, даналықты ту еткен азамат. Нәсілі асыл Ділдекеңтей ағамыздың ел алдындағы еңбегі еленіп, артындағы жұртының парасаттылықпен пайымдап жатқаны әрине көңіл қуантарлық жәйт. Бұл дегенің қабырғалы қаламгердің қалың жұрттың алдында құрметтеліп, бүгінгі ұлықталып жатқан руханият атты ұлы мұхитқа бұлқынған бұлақтардың қосылып, арда өнердің арнасы кеңейіп жатыр деген сөз. Бұл күндері Арқалық қаласындағы бір көше Ділдекең Қорғанбеков ағамыздың есімімен аталады. Көзі тірісінде қызмет істеген облыстық радио және теледидар комитеті ғимаратының қабырғасына ескерткіш тақта, жерлерген жеріне мүсіні орнатылған. Ол өмірден өткен 21 қыркүйек күні (1986 ж.) аза тұтқан Арқалық қаласының тұрғындарының қарасы қалың болды. Мәңгілік мекеніне соңғы қызмет істеген облыстық радио және теледидар комитеті жанынан аттанды.

Дәуірінде дәуірлеген Ділдекең ағамыздың артында қалып, оның түтетіп кеткен түтінін түзу шығарып отырған Айсұлу апай мен ұлағатты ұл-қыздарына ұзақ ғұмыр тілеймін.

Асқарбек БЕКТЕМІСОВ,
журналист-жазушы,
ҚР Ақпарат саласының үздігі.

Жас отаудың шаңырағы шайқалмасын десеңіз . . .

Өзінің сыңарын ұзақ жылдар бойы тынымсыз іздеп, сүйіктісін сарыла күткен қазақтың сұлу қызы мен сымбатты жігіті іздегенін тапқанын, сүйіктісін кездестіргенін бір – біріне деген ыстық махаббаттан, бір сәт көрмесе бірін – бірі керемет сағынып қалатындарынан түсінген екі жас, бөлек тұра алмайтындарын сезгеннен соң бір жанұя болып қосылып, жаңа отау көтеріп жатқанда алдарында қандай қиындықтар күтіп тұрғанын, қандай сындар тосып жүргенін білсе ғой, шіркін! Қос аққу секілді бір – бірімен жарасып тұрған жас жұбайларға: «көтерген шаңырағыңыз биік, керегелері кең, босағасы берік болып, үйдің іші сәбилердің күлкісіне толсын, екі жас бақытты жанұя болсын» - деген шын ниетпен айтылған тілектер қабыл болмай, бейбіт заманда қаншама жас отаудың шаңырағы шайқалып, буындары қатпаған сәбилер жетім, жап - жас келіншектер жесір атануда. Бүгінгі күні бойжеткен қыздары мен ержеткен ұлдарынан үміт күтіп отырған ақ сақалды аталарымыз бен ақ жаулықты аналарымызды қатты толғандыратын өте өзекті мәселе - шаңырақ көтерген жас отау шайқалмай, екі жас бақытты болуы үшін қазақтың жастары қандай шарттар мен талаптарды мүлтіксіз орындап, қандай дайындықтардан абыройлы өтуі тиіс және бойларына қандай ерекше қабілеттер мен жақсы

қасиеттерді жинағандары абзал?

Қазақ халқы ұлттық санасы кемелденген, ұлттық рухы мықты, ұлттық намысы биік, рухани құндылықтарын, асыл мұраларын, демек, ұлттық болмысын сақтай алған ұлы халық екендігінің басты белгісінің бірі- қазақтың келінінің парыздары. Дана бабаларымыздың тағылымы мол өсиет сөздері мен ұлттық озық әдет - ғұрыптарымыздың негізінде құрастырылып, қазақ аруларының ұясында көрген тәлім - тәрбиесі мен алған білімі және адамгершілік қасиеттері, қайсарлығы, ниеті мен пейілі, төзімділігі, махаббатының шынайылығы, саналылығы, мәдениеттілігі, уәдеге беріктігі, еңбекқорлығы, ұстамдылығы, кішіпейілдігі сыналатын қасиетті ереже - келіннің парыздарына қысқаша тоқталайын.

От ағасын ер азамат ретінде қадірлеу, ерекше силап, қарындасы секілді құрметтеу, айтқандарын әрқашан орындап, күйеуіне жар сүю ләззәтін және дені сау, ақылды, атқа мінер ұлдар мен сүйкімді қыздар сүйіп, әке болу бақытын силау, тандап қосылған күйеуіне туған анасындай жаны ашу, туған әкесіндей қамқор болу, сүйкімді келіншек атану - бұл келіннің бірінші парызы.

Қайын атасы мен енесін өзін мәпелеп баққан аяулы анасы мен әкесіндей құрметтеу, көпті көрген дана кісілердің келініне қоятын талап - тілектері мен айтқан ақыл - кеңестерін бұлжытпай орындау, ол кісілерге немерелер сүйіп, ата мен әже болу бақытын силау, дана қариялардың көңілдерін тауып, үміттерін ақтау, қайын атасы мен енесінің ақ батасын алып, инабатты келін атану - бұл келіннің екінші парызы.

Өзінен туған балаларын атасы мен әжесін жақсы көретін, силайтын және үкілі үміттерін ақтайтын, әкесін патшасындай құрметтеп, барлық талаптарын мүлтіксіз орындайтын, сенімінен шығып, ақ батасын алуды армандайтын және қазақ халқының абыройын асқақтатуды, ұлтының мүдделерін қорғауды, туған жері мен сүйікті елінің көркеюіне қомақты үлес қосуды басты парызы санайтын ерекше ақылды, денсаулығы мықты, адамгершілігі мол, ниеті ақ, пейілі кең, білімді, сабырлы, қайратты, жауапкершілігі жоғары, жүрегі мейірімді, мәдениетті, ұлтжанды азамат етіп өсіріп, ардақты ана атану - бұл келіннің үшінші парызы.

Үйдің барлық жұмыстарын мүлтіксіз атқарып, дәмді және әртүрлі һалал тамақтарды күн сайын істеуден жалықпай, қайын атасы мен енесіне, күйеуіне және балаларына уақытында және көтеріңкі көңіл - күймен, ақ пейілмен тамақ беріп отыру, ыдыс - аяқтарды және үйдің іші мен сыртын тап-таза қылып жарқыратып ұстау, келген қонақты күлімдеп қарсы алып, дәмді тамағымен қоса қас - қабағын да беруді ұмытпау, от ағасы мен ата-енесінің киімдерін жиі жуып және өтектеп, әрқашан таза

киімдер киіп жүрулерін қадағалап отыру, күйеуінің тапқан табыстарын сұрамау, от ағасының ақшасын әйелі жеке басының мұқтаждығына пайдаланбау, бір сөзбен айтқанда, ерте тұрып, кеш жату, мүлде тыным көрмей, үйдің барлық шаруаларын істеуден шаршамау, күйеуі мен енесін үй жұмысына қолбалаша жұмсамау, қайын атасы мен енесінің және күйеуінің абырой – беделін биік ұстау, пысық келіншек атану - бұл келіннің төртінші парызы.

Бойжеткен қазақ қызы өзі келін болып түскен киелі шаңырақтың абыройын ойласа, қайнылары мен қайын сіңілілеріне туған әпкесіндей қамқор болып, жақсы жеңге атанса, қайын жұртқа иіліп төсек, жатып жастық болып, шын ниетпен үнемі сый - құрмет көрсетуден жалықпаса, күйеуімен бірге туған ағайынды жігіттер мен олардың балаларының арасындағы туыстық ыстық сезімді суытып алмау - абысының негізгі борышы екендігін жақсы түсініп, абысындарымен тату -тәтті болу, сыйластықпен жиі араласу, жақсы абысын атану - бұл келіннің бесінші парызы.

Ұзақ жылдар бойы қайын атасы мен енесін өзінің туған әке-шешесіндей силап, ерекше құрметтеу, ақыл-кеңестерін зор ынтамен тыңдап, айтқандарын екі етпей орындау, қайын атасы мен енесіне денсаулығы мықты, адамгершілігі мол, ақылды және атқа мінер немерелер сыйлап, балаларын «асылдың сынығы, тұлпардың тұяғы, текті бабалардың ұрпағы» деген қасиетті атаққа лайық және туған жерін, сүйікті елін, ұлтының мүдделерін қасық қаны қалғанша қорғайтын ұлтжанды азамат етіп өсіріп, дана қариялардың үкілі үміттерін ақтау, күйеуін от ағасы ретінде құрметтеуден шаршамау, болашақта күш – қуаттары азайып, қартайғанда атасы мен енесін туған баласындай мәпелеп бағып, көңілдерінен шығу, ақ сақалды атасы мен ақ жаулықты енесінің ақ батасын алу, өзі келін болып түскен киелі шаңырақтың абырой – беделін биік ұстау, әулетке үлгілі келін атану - бұл келіннің алтыншы парызы.

Жанұялық өмірдің қиындықтарына қайыспай, барлық сындарынан сүрінбей өтіп, «келіннің парыздарын» абыройлы орындағаны үшін, қайын атасы мен енесінің ақ батасын алып, от ағасын ерекше құрметтеп, қуаныш пен бақыт силағаны үшін, балаларына өнегелі тәрбие мен сапалы білім беріп, дені сау, адамгершілігі мол, өте ақылды, терең білімді, халқына сыйлы тамаша азамат етіп өсіріп, қайын жұртының алдында үлкен абырой – беделге ие болудың арқасында әулетке үлгілі жанұя атану, қазақтың нағыз ару қызы қандай болатынын және қазақ халқының тектілігін бүкіл әлемге паш ету, аяулы ата – анасының үміттерін ақтау, жастарға көрмет үлгі – өнеге көрсету - бұл келіннің жетінші парызы.

Қазақтың бойжеткен қызы өзі келін болып түскен әулеттің абыз қарияларының ақ батасын алып, әулетке үлгілі келін атануы - бұл қыз баласын түн ұйқысын төрт бөліп, мәпелеп өсірген аяулы анасы мен баласына қамқор болып, асырап баққан қадірлі әкесінің ұзақ жылғы бейнетінің зейнетін көруі, үкілі үміттерінің ақталуы және қадірлі ата - анасының алдындағы қыз баланың

борышының абыройлы өтелуі деп бағалаймын.

Тұрмысқа шыққалы жатқан қазақтың қызы «келіннің парыздарын» біле ме екен, ал ең басты мәселе, «келіннің парыздарын» орындауға бойжеткен қазақ қыздары дайын ба? Қызының барған жеріне тастай батып, судай сіңіп кетуін, баласының бақытты және қайын жұрты мен күйеуіне сыйлы болуын ойлайтын ақылды ана қызына сәби кезінен бастап өнегелі тәрбие беріп, «келіннің парыздарын» абыройлы орындауға үйретуі тиіс. Бұл қыз бала өсіріп отырған қазақ келіншектің негізгі борышы. Күйеуіне сүйкімді келіншек, ал қайын атасы мен енесіне инабатты келін болу, ұлдары мен қыздарына тағылымы мол тәрбие мен сапалы білім беріп, еліміздің мақтанышы болатындай жақсы азамат етіп өсіру, ардақты ана атағын алу - бұл келіннің парыздарының ең маңызды бөлігі екендігін ақылды анасы өзінің қызының санасына жастайынан сіңіреді.

Кейбір қазақ қыздары үйленгенде өзі келін болып түскен киелі шаңырақта билік айтып, күйеуін қолбалаша жұмсау үшін, қайын атасы мен енесін билеп -- төстеп, күйеуінің табыстарын жеке басының мұқтаждығына ғана пайдалану үшін, атасы мен енесінің баласына өмір бойы тірнектеп жинаған азғантай байлығына ие болу үшін, тапқан бір - екі баласын пұлдап, осыған дейін жасырып жүрген иттік мінездері мен көргенсіздігін сыртқа шығарып, нағыз долы қатын екенін көрсету үшін, күйеуі мен ата – енесінің көрген күндерін тозаққа айналдырып, бұрын ала алмай жүрген өшін алу үшін, күйеуінің және қайын атасы мен енесінің абырой - беделін айрандай төгу үшін тұрмысқа шығатындай болып көрінеді маған?! Сонда «сиырға туған күн бұзауға да туады» және «әкеңе не көрсетсең, балаңнан соны көрерсің» -деген ұлағатты сөздерден бұл келіншек мүлде бейхабар болғаны ма, әлде бүгінгі жап – жас келіншек уақыт өте келе ұлын үйлендіріп, өзі де қайын ене атанып, қартайған шағында ұлы мен келінінің қас - қабағына қарап қалатынын, сол кезде келіні өзі секілді долы қатын болып шығып, қалған өмірін тозаққа айналдыруы мүмкін екеніне ақылы жетпей ме? Күйеуін ер азамат ретінде қадірлемеген, қайын атасы мен енесіне сый – құрмет көрсете алмаған, демек, жақсы келіншек, үлгілі келін болуға жарамаған, қайын атасы мен енесінің ақ батасын алмаған ақымақ келіншек өзінің ұлдары мен қыздарына жақсы үлгі – өнеге көрсетіп, тағылымы мол тәрбие беруі мүмкін бе, ағайын?

Қазақ халқы ұлттық санасы кемелденген, ұлттық рухы мықты, ұлттық намысы биік, ұлттық болмысын, рухани құндылықтары мен асыл мұраларын сақтай алған ұлты халық екендігінің басты белгісінің бірі - қазақтың жігітінің парыздары. Абыз бабаларымыздың тағылымы мол өсиет сөздері мен ұлттық озық әдет - ғұрыптарымыздың негізінде құрастырылып, туған жерің, елің асыл мұралары мен ұлтың мүдделерің, Отаның тәуелсіздігін қызғыштай қорғау, мәпелеп баққан баласына сіңірген еңбегіңің тәтті жемісін аяулы ата-анасына жегізіп, бейнетің зейнетін көрсету, ақ батасын алу - әрбір баланың негізгі борышы екені ескерілген және қазақ халқының тектілігі мен жігіттердің адамгершілік қасиеттері, намысы мен абы-

ройы, білімі мен ақылы, ниеті мен пейілі, тапқырлығы мен ұстамдылығы, бәсекеге қабілеттілігі, қайраты мен мәдениеттілігі сыналатын қасиетті ереже-жігіттің парыздарына қысқаша тоқталайын.

Мәпелеп өсірген аяулы анасы мен ардақты әкесін және асқар таудай атасы мен әжесін ерекше сыйлау, пайғамбардай құрметтеу, үкілі үміттерін ақтау, қартайғанда ата - анасына қамқор болып, туған баласындай мәпелеп бағу, аяулы анасы мен қадірлі әкесінің ақ батасын алу - бұл жігіттің бірінші парызы.

Текті жерден шыққан және иманды анасы мен ақылды әкесінің өнегелі өмірі мен ұлағатты сөздерінен көп үлгі - өнеге алып өскен және білімі терең, адамгершілігі мол, денсаулығы мықты, жүрегі мейірімді, ниеті ақ, пейілі кең, ер азаматтың қадірін білетін ақылды жас қазақ қызын аяулы ата - анасына келін етіп түсіріп, мәпелеп баққан әкесі мен анасына немерелер сүйіп, ата мен әже болу бақытын силау, қадірлі атасы мен әжесіне шөберелер сүйіп, шөберенің қолынан су ішу қуанышын силау, дені сау, саналы, өнегелі ұрпақ жалғастығын қамтамасыз ету, дана атасы мен әжесінің ақ батасын алу - бұл жігіттің екінші парызы.

Ауыз толтырып мақтануға тұрарлық керемет жетістіктерге жету арқылы әулетінің абырой-беделін биікке көтеру, бірге туған бауырларын жақсы көру, көп уақыт көріспесе оларды сағыну, дұшпаннан және қауіп - қатерден бауырларын ерқашан қорғап жүру, бір тілім нанды туыстарымен бөліп жеу, ағайын - туыстарымен және бірге туған бауырларымен жиі араласып, сыйласып тұру, бауырмал болып, әулеттің дана қарияларының үміттерін ақтау, ақ батасын алу - бұл жігіттің үшінші парызы.

Жас отаудың от ағасы ретінде сол шаңырақтың билігін жігіт өзінің қолында ұстап, әйелі мен балаларының тамақтары тоқ, киімдері жаңа, тұратын үйі кең әрі жайлы болуын және ұлдары мен қыздары денсаулығы мықты, білімі терең, адамгершілігі мол, саналы әрі ұлтжанды азамат болып өсулеріне қажет барлық жағдайларды жасау, аяулы ата - анасының талап-тілектерін және өзінің барлық парыздарын бұлжытпай орындай отырып, жаңа отауды абыройлы басқару, сүйіп қосылған жұбайы «келіннің парыздарын» қаншалықты дұрыс орындап жүргенін жиі

қадағалау, келіншегі қайын атасы мен енесінің айтқан ақыл - кеңестерін қалай ескеріп жүргенін аяулы анасынан жиі сұрап отыру және келіншегі күйеуіне сүйікті жар, қайын атасы мен енесіне инабатты келін, ұлдары мен қыздарына ардақты ана, сонымен бірге жақсы жеңге, сырлас абысын, әулетке үлгілі келін болу борыштарын қалай орындап жүргенін жиі тексеру және «келіннің парыздарын» келіншегінің мүлтіксіз орындауын қамтамасыз ету - бұл жігіттің төртінші парызы.

Мәпелеп өсіріп отырған балаларын жігіт өзінің аяулы анасы мен қадірлі әкесін немересі ретінде жақсы көріп, атасы мен әжесін пайғамбардай құрметтеуге үйрету, мың өліп, мың тірілген қазақ халқының ұлы тарихын балаларымен бірге терең зерттеп, батыр бабаларымыздың ерлік істері мен тағылымы мол ұлағатты сөздерінен үлгі - өнеге көрсетудің арқасында қазақтың абыройын асқақтатып, еліміздің тәуелсіздігі баянды болуына және атамекеніміз, сүйікті Отанымыз Қазақстанның күн сайын гүлденіп, көркейе түсуіне қомақты үлес қосуды өмірдегі ең қасиетті парызы санайтын және намысты қолдан бермейтін сегіз қырлы, бір сырлы ақылды ұлдар мен ар - ұяты мен намысын өте биік ұстайтын және қазақтың аруы деген атаққа лайық саналы қыздар тәрбиелеп өсіру, ұрпақ жалғастығын қамтамасыз ету - бұл жігіттің бесінші парызы.

Жігіт ғашық болып, өзі таңдап алған қазақтың сұлу әрі ақылды бойжеткен қызы тұрмысқа шыққан соң жанұялық өмірдің сындарынан сүрінбей өтіп, келіннің парыздарын ұзақ жылдар бойы мүлтіксіз орындаса, күйеуін ер азамат ретінде ерекше қадірлеп, қайын атасы мен енесін өзінің туған ата - анасындай силаса, талаптарын бұлжытпай орындаса, үйдің ішін денсаулығы мықты, ақылды, сүйкімді ұлдар мен қылықты қыздарға толтырып, оларға өнегелі тәрбие мен сапалы білім беріп, туған жері мен елін және ұлтымыздың мүдделерін қызғыштай қорғайтын ұлтжанды, адамгершілігі мол, терең білімді, өте мәдениетті, бәсекеге қабілетті азамат етіп өсірсе, сонда ғана жігіттің жеке басының және қадірлі анасы мен әкесінің үкілі үміттерін толық ақтап, өзі келін болып түскен әулетке сіңірген зор еңбегі үшін қазақтың ару қызына ерекше сый - құрмет көрсетіп, сүйкімді келіншек, сыйлы келін, сүйікті ана болу бақытын силау, барлық сыннан абыройлы өткен келіншегіне ханның сарайындағыдай бақытты өмірді қамтамасыз ету, осындай керемет қызды тәрбиелеп өсірген қадірлі қайын атасы мен қайын енесіне шексіз алғыс білдіру, құрмет көрсету - бұл жігіттің алтыншы парызы.

Көп сөздің тобықтай түйінін айтып, қазақтың сұлу қызы мен ақылды жігіті көтерген жас отау шайқалмасын десеңіз, балаларға өнегелі тәрбие мен сапалы білім беріп, бойларына адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру ата-ана мен мектептің, ұстаздардың негізгі міндеті екенін естен шығармайық, қадірлі ағайын!

Нұрлыбай АБАТОВ,
Қостанай

мемлекеттік университетінің профессоры, физика - математика ғылымдарының кандидаты.

Жүз құшақтап жүзімді жайнатайын

Балқып, шалқып батамын әмәнда ойға,
 Қулын-күн құндыз-жалды қараңдай ма,
 Балалық бақырып қалған белестер көп
 Арман-көзден алаңдағым Аралдайға.
 Жастығым шоқ көріндің, от көріндің,
 Майлауында көңілдің көкте ғұлм,
 Кей сәтте сапар шексем ауылыма,
 Кірпімін кіл іздедім мектебімнің.
 Тіршілік тамылжыған таңдағы арай,
 Шөлім де шырын-самалға қандағаны-ай,
 Қанатын қайда қақты құс-уақыт,
 Елу жыл елу күндей болмағандай.
 Ұыз-мезгілді уайымсыз кім ұқпасын,
 Қызығы құйттай кезде қылық басым,
 Сағыннан айналдың ба ақиқатқа,
 Сана-сандықта сақталған сыныптасым
 Ұран-ұлағат ұяда ұстанғаным,
 Ұйтқыған құбындай құйғыттым, тұсалмадым,
 Көл, дария дөрісі тартылған жоқ,
 Көз жұмса да көрнекті ұстаздарым.
 Кластан қазақы, қоңыр үні шықты,
 Әр шәкіртін аялап, дұрыс ұқты,
 Жетелеп жеміс жинаған жетекшіміз,
 Түсімде көрем Теміржан Ыбышевты.
 Көл-көсір көрсетпей ме күз жемісін,
 Таразылап таңданшы түз көрінісін,
 Есен, аман Дихандай ағай, Базарқұл апай,
 Ең әйдік бәйтеректер біздер үшін.
 Мұң мен шаттық шарласа маң даланы,
 Сиқырлы саз баурайды самғап әл,
 Топырақты жамылып, төбе болған,
 Он минут ұмытам ба он баланы.
 Аталар барлық бақыт бала дескен,
 Албырт жеткіншек үзілме жаңа көштен,
 Айтарым алпыс жетінің оқушысы,
 Қатал мұғалім қабағына қарап өскен.
 Тебірендей қалайша тұра тұрам,
 Түспеген табандоздай ірі атынан,
 Айтарым алпыс жетінің түлектері,
 Кісілік оқулығын да кіл оқыған.
 Сезінсең, сері-дүние әлі жалған,
 Сақ болмай сапасы жоқ, саны бардан,
 Айтарым алпыс жетінің ұл-қыздары,
 Ақ бұлақ-мәдениеттен нәрін алған.
 Майқалшы, жапырақты сенім-бұтақ,
 Есей де егеменді еліңді тап,
 Тағзылымы теңіз, мұхит терең тіпті,
 Елу жыл-елу ән күй, елу кітап.
 Тамаша тау-табыстан табылса кім,
 Өзіме өте ыстық өрім шағым,
 Оң болсын сапарларың сыныптасар,
 Жол болсын оқушылары оныншы "А"-ның.
 Адамдар шашу-шуақ тосты аспаннан,
 Алмайық өлі өнеге лас басқаннан,
 Кездесіп кеңіп кетті кеңістігім,
 Қоштасқаннан сақтасын, қоштасқаннан.
 Қиял ғайып қалықтапқан қалқатайын,
 Күз бәріне қайда тал, қайда қайың,
 Сендерді елу құшақтау ептеп ерсі,
 Жүз құшақтап жүзімді жайнатайын.

Нағашыбай МҰҚАТОВ.
Қостанай қаласы

Тырнақалды туындылар

Журналымыздың өткен сандарының бірінде Н.Островский атындағы Қостанай қалалық кітапханасының жанынан «Толқын» шығармашылық студиясының құрылғаны туралы жазған едік. Осы жолы студияның өлең жазуға икемі бар жастарының тырнақалды туындыларын беріп отырмыз. «Болам» деген баланың бетін қақпа, белін бу» деп, болашағынан зор үміт күттіретін ұл-қыздардың бірнеше жырларын жариялауды жөн көрдік.

Ана

Жалғандағы мейірімді данасың,
Сізге теңеу жетер ме екен, анашым.
Балаларын еркелетіп жүретін,
Анан болсын әлемнің бар анасы.

Тұн ұйқысын төрт бөлетін біз үшін,
Анам менің – тіршілігім, тынысым.
Уайымдайды, бізді әрдайым сағынып,
Ана деген үлкен бақыт шыңысың.

Баян ҚАЛДЫБЕКОВА.

Әпкеме

Көктемнің шуақ шамқан күніндейсің,
Әлемді шырайлы етер гүліндейсің.
Әкеміз бен ананың ерке қызы,
Сыйлы келін, аяулы боп жүргейсің.

Манашырым, шырағымсың, шаттығым,
Ұямыздан ұшыратын келді күн.
Мездемізге сеніп сені тапсырдық,
Шаңырағың биік болғай, ақ гүлім.

Сырласым сен бар сырымды ашатын,
Ақыл айтып, көңіл нурын шашатын.
Әкем менен анамызды сыйлағын,
Әлпештеген, бауырына басатын.

Бақыт қонсын таңдап, барған жеріңе,
Әкелгейсің бақ-береке еліңе.
От ауыңның босағасы берік боп,
Армандарың орындалсын сенің де.

Неліктен?

Аңсаумен өткен
Күніміз күткен
Оралмай кетті неліктен
Сені іздеп келем
Құштарлықпенен
Еліктірген,
елік пе сең?!
Бақыты болдың
өзгенің,
Сезімді сезбедің.
Алшақ болсақ та,
Қиял сол шақта.
Енді мені сен
Есіңде сақта
Біз жүрген бақта,
Қара да ақ та.
Өзге бір жан мен
Айналды жатқа.
Ақ арманымыз,
Қалағанымыз,
Бос болғанына
Өкінем!
Жүрегің мұздай,
Шас болғаны ма?!
Қайта оралма,
Өтінем!
Сезімнің ыстық өртімен,
Манымды, елітіп ең...!

Венера ТӨЛЕГЕНҚЫЗЫ.

Арысбек БАҒДӘУЛЕТ.

“Азалы кітап” – қызылдар қырғыны

Бүгінде төл тарихымызды таразылап, тереңінен танып, біліп жатқанымызға да 25 жылдан астам уақыт өтседе, әлі де біз білмейтін, кейде көңілде бөлмейтін деректер кездеседі. Азда болса сол олқылықты толтыратын бір дерек көзі ол 2001 жылы “Қазақстан” баспасынан шыққан “Азалы кітап”. Бұл кітапта Қостанай өңіріндегі 1930-1950 жылдары саяси қуғын-сүргін құрбандары болып, жазықсыз жаламен атылған 1294 азаматтың аты-жөндері, туған жерлері алғаш рет толығымен жазылған. Солардың бірі, “Азалы кітаптың” 9-бетінде қазақ әдебиетінің іргетасын қалаушы, еліміздің абзал ұлдарының бірі биыл 95 жылдығын тойлағалы отырған облыстық “Қостанай таңы” газетінің алғашқы шығарушыларының бірі Бейімбет Майлин көрсетілген. Би-аға туралы жазылған еңбектер, естеліктер, мұрағаттық мұралар баршылық. Бірақ ол туралы әлі де тың деректер жетерлік. Облысымыздағы мемлекеттік мұрағатта Би-аға туралы бір құжатқа көзіміз түсті. Ол Б.Майлинге 1923 жылдың 13 қарашасында берілген № 617 мандат. “Арақарағай облысының Қостанай ояздық IV съезіне делегат” делінген. Екінші бір құжатта осы съезге қатысқан делегаттар тізімі бар. Онда 39 нөмірлі болып Б.Майлин аты

жазылған. Оның жанында қарындашпен таспен басқандай етіп қол қойған. Бұл дерек біздер үшін аса қымбат. Б.Майлиннің өз қолымен ұстаған құжаттарды қолымызға алу, көзбен көру, жүреппен қабылдау адамды тебірендетін жай.

“Азалы кітаптың” 10-шы бетінде Мұхтар Бабақайұлы Мурзин есімі бар. Ол 1896 жылы Кеңарал болысы Меңдіқара ауданында дүниеге келген. 1935 жылы жасы қырықтан асар-аспас шағында ұсталып, өмірден өтті. Соңғы тұрған мекені Шымкент қаласы.

М.Мурзин туралы не білеміз? Облыстық мұрағат деректері бойынша ол 1919-1926 жылдары қатарынан екі рет ояз және төрт рет болыс съездеріне, Қостанай губерниясының атқару комитетіне сайланып, әлеуметтік қамсыздандыру саласында жауапты қызметкер болған. Жеке іс қағаздарында (толтырылған мерзімі 1924 жыл, 12 қаңтар) Мурзин Мұхтардың партия қатарында болмағанын, орысша білім алғанын көрсетеді. 1926 жылы қазан айында Жітіқара болысы Жайылма ауылына Қостанай губерниялық атқару комитетінің өкілі ретінде “мәдени орталық” ашуға жіберілгені туралы іс сапар куәлігі сақталыпты. Мұрағат құжаттар ішінен тіпті Мұхтардың әкесі Бабақай Мурзин туралы да деректер кездеседі. Мурзин Бабақай 1919 жылы қазан айында Кеңарал болысының төрағасы болып сайланған. Жеке іс құжатында отбасы жайлы да мағлұматтар сақталыпты: әйелі-Камила, ұлдары: Ахмет-27-де, Мұхтар-23-де, Ғазиз-20-да, Қамза-16-да, Төлебай-6-да, қызы Рахила-13-те, келіні Қазина-25-те. Немерелері Еркентай (қыз бала) -3 жаста, Зәкір-1-жаста деп көрсетілген. Тіпті азды көпті шаруашылығы жайлы да дерек жазылыпты. Мәселен, 1919 жылғы 26 желтоқсанда толтырылған құжат бойынша Мұхтардың әкесінде 60 жылқы, 40 қой, 200 десятина жер болған екен.

Қарап отырсаңыздар, құрметті оқырман мұрағат орындары сарғайған қоймасы емес, тарихи бағалы деректер, рухани мұралар қазынасы деуге болады.

Ал, енді “Азалы кітапты” социологиялық тұрғыда сұрыптап, сараласақ, 1294 адамның ішінде жазықсыз жазаланған 38 әйел бар екенін аңғарамыз. Ең жасы жазаланғанда 19 жаста ғана екен. Мекен-жайы Қарабалық ауданы Тереньтевка поселкесі. Ең үлкені- Ромашкина Евпраксия Ивановна, 1937 жылы 72 жаста болған. Мекен жайы Қостанай қаласы. Ерлер арасында ең жасы Ли Су Ир, 1938 жылы жазықсыз жазаланғанда 19 ғана. Мекен жайы Қарабалық ауданы Голощекино поселкесі. Ең қарты- Унтилов Демьян Федорович, 1937 жылы 83 жастан асқан. Мекен жайы Таран ауданы Варваровский поселкесі.

Бұл “қызыл қырғынға” іліккен 1294 адам- 28 ұлттың өкілі. Олардың саны және пайыздық деңгейі төмендегідей.

1	қазақтар	467 адам Немесе(36.1%)
2	орыстар	362 адам Немесе(28%)
3	украин	185 адам Немесе(14.3%)
4	кәрістер	79 адам Немесе(6.1%)
5	немістер	57 адам Немесе(4.4%)
6	еврейлер	30 адам Немесе(2.3%)
7	белорустар	26 адам Немесе(2%)
8	поляктар	21 адам Немесе(1.6%)
9	татарлар	10 адам Немесе(0.8%)
10	молдавандар	10 адам Немесе(0.8%)
11	румындар	9 адам Немесе(0.7%)
12	армяндар	8 адам Немесе(0.6%)
13	болгарлар	4 адам Немесе(0.3%)
14	мордвалар	4 адам Немесе(0.3%)
15	ирандықтар	3 адам Немесе(0.2%)
16	эстондар	2 адам Немесе(0.2%)
17	грузиндер	2 адам Немесе(0.1%)
18	башқұрттар	2 адам Немесе(0.1%)
19	латыштар	2 адам Немесе(0.1%)
20	финдер	2 адам немесе(0.1%)

Бұған қоса бір-бірден австриялық, грек, күрд, қытайлық, литвалық, түрік, сыған, чуваш өкілдері бар. Білім деңгейлеріне қарасақ азапталғандардың 61-і жоғары білімді.

515-інің бастауыш білімдері бар да қалған 250-нің таза сауаты жоқ.

Жастарына қарасақ, 1294 адамның:

173-і 20 мен 30 арасындағылар:

477-сі 31 мен 40 жасқа толғандар:

416-сы 41 мен 50-дің аралығында:

134-і 51 мен 60-тың ішіндегілер:

72 адам 61 мен 70-тің арасында, ал 22 адам 70-

тен асқандар болып шықты. Аталғандардың ішінде діндар адамдар аз болмады. Мысалы, Ақмолдин Мұхамбетжан молдалық қызметте жүрген кісі еді. Акимова Алифтина Петровна, Акимова Васса Семеновна, Элтеков Григорий Иванович барлығы да дін жолында жүргендер. Солармен бірге өзімен өзі жай жүрген ешқандай білімі жоқ, қарапайым, жүйке емдеу ауруханасында ағаш шебері жұмысын атқарушы Слонов Лаврентий Осиповті де «үштік» атауға жібереді.

1937-1938 жылдарда 107 корей өкілдері жазықсыздан-жақызсыз атылып кетті. Бұлардың бәрі Уссири өлкесінің тұрғындары болатын. Қарап отырсаңыз, бұл кітап мазмұны маңызды, мәні бар тарих сабағы ғана емес, тарихи сабақ дер едік. Бүгінде егемен мемлекетіміздің іргетасы қаланып, буыны

«Қазақ халқының көрнекті перзенттері – Шәкәрім Құдайбердиев, Ахмет Байтұрсынов, Сәкен Сейфуллин, Мағжан Жұмабаев, Бейімбет Майлин және басқа да көптеген саңлақтарымыз қуғын-сүргін құрбандары болды.

Татулық, бірлік және тұрақтылық - бұл Қазақстанның XXI ғасырдағы дамуының маңызды принциптері және «2050» Стратегиясының биік мақсаттарына қол жеткізудің басты шарты.

Бұл мәңгілік құндылықтар еліміздің өркендеуінің сенімді негізі болып табылады.

Тарихымыздың қасиетті беттері, саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандары әрқашан біздің жадымызда және оны ұмытпау біздің қасиетті борышымыз.

Елбасы Н.Назарбаевтың саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күніне орай жариялаған 2014 жылғы Үндеуінен үзінді.

бекіп, келешекте құқықтық, демократиялық мемлекет құруға бет бұрамыз. Өркениетті ел болатынымызға сенім мол Қазақстан Республикасының Конституциясында “Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға хақысы жоқ. Ешкімнің азаптауға, оған зорлық жасауға басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір – қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге иә жазалауға болмайды” делінген.

Иә, жазықсыз кеткен жандарды еске алып, осындай ескерткіш кітап жарыққа шығардық. Өткендерді еске алып бас идік. “Өлі разы болмай, тірі байымайды”. Биыл еліміздің тарихындағы айтулы оқиғаларының бірі Алаш қозғалысының 100 жылдығын да кеңінен атап өтудеміз. Сондықтан саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандары мен Алаш қозғалысына ат салысқандарға арнап облыс орталығында жеке мұражай ашатын уақыт келді.

Қалқаман ЖАҚЫП,
Қазақстан халқы Ассамблеясының мүшесі,
Ахмет Байтұрсынов атындағы Қостанай
мемлекеттік университетінің профессоры.

Ер есімі - ел есінде

Биылғы жылы Алашорда үкіметінің құрылғанына 100 жыл, ал Алаш арысы Елдес Омарұлының туғанына 125 жыл толғалы отыр. Елдес Омарұлының Мемлекеттік қауіпсіздік комитетінің мұрағатындағы (3626 іс, 61-ші бума) 1935 жылдың 10 маусымында өз қолымен толтырған жеке парақшада (лич- ный листок по учету кадров) 1892 жылы 29 ақпанда шаруа от- басында туғанын,

Орынбордағы Қырғыз мұғалімдер мектебіне 1907 жылы түсіп, оны 1911 жылы бітіріп шыққанын, ал 1918-19 жылдары Алашордада қызмет атқарғанын атап жазған. Осы құжаттағы арнаулы сауалдарға Елдес аға орыс тілінде: «работал председателем Кустанайского отделения Алаш-Орды и комиссаром Алаш-Орды по Кустанайскому уезду в 1918-19 г.г. Постановлением коллегии ОГПУ осужден по ст. 58, пар 10 и 11, заключением в концлагере 10 лет. На- ходился в заключении с 1929 г. по 1933 г. В июле 1933 г. освобожден досрочно», – деп жауап берген. Ал еңбек тізімінде негізгі мамандығын оқытушы және әдеби қызметкер деп қосарлап көрсеткен. Осыдан-ақ Елдес Омарұлының Қазақстанның оқу-ағарту ісіне қыруар еңбек сіңіргенін көреміз. 1992 жылы Елдес Омарұлының туғанына 100 жыл толуын туып-өскен жері – Таран ауданының жұртшылығы атап өтті. Оның атымен Белинский ауылында орта мектеп аталды. Елдес ағамыз туралы жазушы Ақылбек Шаяхмет «Тайбағар» деп аталған деректі хикаят жазып, ол Астанадағы «Фолиант» баспасынан 2011 жылы жарық көрді.

Мен облыс басшыларынан және зиялы қауымнан сұраймын, жыл сайын Қостанай облысында және об- лыс орталығында талай мектеп салынып жатыр. Та- лай жаңа көшелер пайда болып жатыр. Сол бір жаңа көшеге немесе облыс орталығындағы жаңа мектепке Елдес Омарұлының атын берсе көп болмас еді.

Отанымызда 20-30 жылдары жасалған Сталиндік қуғын –сүргін мен Голощекин тұсындағы зобалаң саясатта біздің ондаған-жүздеген аяулы азаматта- рымыз қуғынға ұшырап, құрбан болды. Соның бірі Қостанай жерінен шыққан ардақты Елдес Омарұлы еді. Зобалаң жылдары құрбан болса да еліне сіңірген еңбегі өшкен жоқ. Бір мезгіл тарихқа көз жіберсек, сол ардақты аталарымыз 100 жыл бұрын өз алдына ешкімге тәуелсіз ел, бүгінгі тәуелсіз Қазақ елін құрмақ болған. Біз оған 1991 жылы ғана қол жеткізіп, 2016

К/л делу № _____ Пролетарии всех стран соединяйтесь!

Личный листок по учету кадров

Фамилия Омаров Имя Елбес Отчество Омарович

1. Родился в 1892 году 29 февраля мес. 2. Место рождения Дмитриевская волость Кустанайского уезда 3. Пол муж. 4. Народность казах

5. Соц. происхождение, а) быв. состояние (звание) крестьянин

б) Основное занятие родителей семские хозяйства

6. Основная профессия (занятие для членов ВКП б) к моменту вступления в партию, а для беспартийных к моменту начала работы в советских учрежд.) учитель

7. С к. лет работал по этой профессии с 1911 г. 8. Год ухода с производства или оставления с/х _____ 9. Соц. положение участник 10. Партийность б/п

11. Партизтаж № П.б. _____ или канд. карт. _____ Состоит ли в ВЛКСМ _____ с какого времени _____ 13. Состоял ли в др. партиях (каких, когда, как долго и где) _____

14. Состоял ли ранее в ВКП(б) _____ с какого по какое время _____ и причины выбытия _____

15. Членом какого профсоюза состоит Сов. Восточ. кав. с какого времени с 1933 г.

16. Образование среднее

Наименование учебного заведения (вуза, техникума, школы и др.) и его место нахождения	Наименование факультета, отделения (цели или условия)	Средний балл	Дата вступления	Дата окончания	Наименование специальности	Время, в течение которого обучался (лет, мес)	Время, в течение которого окончил (лет, мес)	Наименование учебного заведения
Средняя школа Кустанайского уезда								
Кустанайский уезд								
Кустанайский уезд								

17. Имеет ли научные труды и изобретения и по каким вопросам Статьи в газете «Красная звезда» и «Учитель» (в приложении дать перечень с указанием, где опубликованы)

18. Был ли за границей (где, когда, как долго и цель поездки) не был

жылы Тәуелсіздіктің 25 жылдығын тойлап өттік. Елдес Омарұлының Қазақстан оқу-ағарту ісіне қыруар еңбек сіңіргенін көреміз, кейінгі жылдары оқытушы және әдеби қызметкер болған. Бүкіл өмірін туған еліне қызмет етуге арнап, ақыры сол жолда шейіт болған Елдес нағашымның есімі ел жадынан өшпей, қастерлене берсе екен.

туған жиені
Қарапа Шүйіншәліқызы Жакенова.

«Қанатты әйел – 2017»

Әйел – ана, әйел – өмір, әйел – тіршілік өзегі.
Күллі дүние абзал да асыл жандардың алдында

бас иеді. «Қанатты әйел» байқауы – сұлулықтың, тәуелсіздіктің, еркіндіктің нышаны. Сонысымен көптің әңгімесіне, еселі еңбегіне арқау бола білген бейне. Өз саласының маманы, отбасының ұйытқысы әйел.

Қостанай қаласындағы достық үйінде облыс әкімі жанындағы әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссиясының, мемлекет, банк мекемелері және қоғамдық қызмет көрсету қызметкерлері кәсіподағының ұйымдастыруымен «Қанатты әйел» байқауы тоғызыншы рет өткізілді.

Байқауға облысымыздың қалалары мен аудандарынан он төрт әйел қатысты. Сайыс бұл жолы Экспо-2017 көрмесіне арналды. Ең алдымен бұл іс-шара қала деңгейінде еді, енді облыс дәрежесіне көтеріліп отыр. Қатысушылардың барлығы да өздерінің өнерлерін көрсетті, ән айтты, би биледі, мәнерлеп көркемсөз оқыды. Қатысушылардың әрқайсысы өнерлі, талапты да талантты. Жарысқа сегіз қырлы, бір сырлы 14 өнерпаз бақ сынады. Аталмыш шараның жүлдегерін анықтау әділ қазылар үшін оңайға соқпады. Бірақ жарыс болған соң жеңімпаз болу шарт. Сонымен 1-орынды Қостанай қаласынан Әлия Айтуарова иеленсе. 2-орынды Аманкелді ауданының абыройын асқақтатып, кітапханамыздың директоры Мұсабаева Көркем Амантайқызы иеленді. Өріптесімізді жеңісімен құттықтаймыз!

**Аманкелді аудандық орталық
кітапханасының ұжымы.**

